

SİGORTANIN SOSYAL VE ÖZEL SİGORTALAR ŞEKLİNDEKİ TAKSİMİNDEN HAREKETLE TİCÂRÎ VE YARDIMLAŞMA SİGORTALARININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadi SAĞLAM*

Öz

Bilindiği gibi sigorta, kurumsal bazda, hukukî yapısı itibariyle, "sosyal sigorta" ve "özel sigorta" şeklinde iki farklı disipline sahiptir. Buna göre devlet tarafından kurulan ve korunan "sosyal sigortalar", çağdaş İslâm hukukçuları tarafından geniş tartışmalar neticesinde genellikle câiz görülmüştür. Sosyal sigortalarda, sigortalının ödediği primler, bireylerin irâdelerine bakılmadan alındığı için bir tür "vergi" niteliğinde algılanmıştır. Yapılan kesintilerin mecburi olması, ödenen fazlalığın devletin vatandaşına bir ihsanı olarak kabul edilmesi gibi gerekçelerle zamanla ihtiyaç ve zarureten de olsa cevaz verilmiştir. Özel sigortalar ise, ya kâr gayesi güden bir "anonim" ticârî şirket ya da "kooperatif" teşekkül tarzında organize olmuş bir ortaklıktır. Kooperatif teşekküllü sigortalarda gaye, sigortacının kâr amacı olmayıp, rizikoların gerçekleşmesiyle doğan zarar ve kötü sonuçların yükünün üyeler arasında paylaşılarak azaltılmasıdır. "Kooperatif teşekküllü sigortalar" da yine çağdaş İslâm hukukçularınca genellikle câiz görülmüştür.

Çağdaş İslâm hukukçuları arasındaki bu genel anlayış, "anonim şirketler" tarafından yürütülen "ticârî sigorta" işlemlerinin hükmü konusunda sigortanın "garar ve cehâlet, ribâ ve fâiz" içerdiği gerekçesiyle bozulmakta ve yerini derin bir fikir ayrılığına bırakmaktadır. Bu tür sigortaya yaklaşımları bakımından da çağdaş İslâm hukuk bilginlerini iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grup İslâm hukuk bilginleri, bu özel sigorta sözleşmelerinde, İslâm'ın haram kıldığı, garar ve cehâlet, ribâ ve fâiz gibi sözleşmeden ayrılmayan (lazım) vasıfların varlığını iddia edip alternatif olarak özgün İslâmî kurumların teşekkül edilebileceğini öne sürerek, sigortanın garar ve fâiz ilişkisine dikkat çekmişlerdir. Diğer grup hukuk bilginleri ise, sigorta sözleşmelerini, sözleşme serbestîsi ilkesi gereği, hakkında yasaklayıcı nass da bulunmadığından yeni bir sözleşme addedip her iki sigorta türünün de mahiyeti itibariyle aynı olup aralarında karakteristik bir farkın bulunmadığı, her birinin de sonuçta aynı kapıya çıkacağından, haksız kazanca yol açmamak (ribâdan uzak olmak) kaydıyla meşru saymaktadırlar. Biz bu çalışmamızla sosyal ve özel sigortalar ile ticari ve yardımlaşma sigortası arasında karakteristik bir farkın olup olmadığı konusunun araştırılması amaçlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: Sigorta, Sosyal ve Özel Sigortalar, Ticârî ve Yardımlaşma Sigortaları, Fâiz ve Ribâ, Garar ve Cehâlet

* Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, hadisaglam1964@hotmail.com
Bu makale Diyanet İşleri Başkanlığı Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısında Tebliğ olarak sunulmuş, heyet üyelerinin bazıları bu tebliğin makale halinde yayınlanmasını talep etmişlerdir.

BASED ON THE FACT THAT INSURANCE IS DIVIDED INTO TWO PARTS: SOCIAL INSURANCE AND PRIVATE INSURANCE THE EVALUATION OF COMMERCIAL AND SOCIAL ASSISTANCE INSURANCE IN TERMS OF THE ISLAMIC LAW

Abstract

Within the scope of law, insurance has two kinds called “social insurance” and “private insurance”. By the way, social insurances which are established and protected by state, are found warrantable as a result of several debates mode by modern ıslaic legists. The insurance rates are compre hended as a kind of tax because of the way of it’s cash doesn’t depend on individval wills. The private insurances are either an incorporated company thinking of make prafit or an organisation called cooperative. The aim of a cooperative kind insurer is not making prafit, it’s aim is decreasing the effects of risk by sharing the harms of the risk between the members. This kind of insurers are found warrantable by Islamic legists

The general provision of the modern Islamic legists are released and brought deep collisions because of the fact that commercial insurances, handled by incorporated companies contain interest. Modern Islamic legists are divided into two groups because of their approachs towards this kind of insurance. They don’t intend on the kinds of interest forbidden by religion. The studies done in foreign countries, the declarations presented in foreign countries, articles wiritten in foreign countries generally point the relationship between insurance and intirest. The other group of legists finds warrantable by the way not to cause illegal gain. The number of these legists was very few at first but later it increased. In our study we planned to find out that if there is a relationship between insurance and interest and also if suprising religious people with the fear of confess is right or wrong.

KEY WORDS: Insurance, Social and Private Insurance, Commercial Insurance and Assistance, Interest and Riba, Decision and ignorance

I. GİRİŞ

Sosyal güvenlik kavramı, *farklı toplumsal kültürlerde aynı gayenin tahakkuku için farklı müessese ve biçimlerde* yorumlanıp uygulana gelmiştir. Çağdaş sosyal güvenlik sistemleri ortaya çıkmadan önce dünya toplumlarında gözlemlenen uygulamalar, *bireylerin hayat boyu çalışmasına, artık çalışamayacak kadar güçten düşen ve/veya yardıma muhtaçlara, aile içi veya akrabalar arası yardımlaşma, mesleki teşekkül içerisi dayanışma veya hayır kurumları çerçevesinde korunmaları* esasına dayanmıştır. Keza İslâm’ın ilk yıllarından itibaren günümüz **sosyal güvenlik ve sigorta** şirketlerinin sunduğu hizmetleri, primli veya primsiz dinî sosyal güvenlik sistemleri olarak nitelendirebileceğimiz *âkile, zekat, vakıflar, sandıklar, âhilik ve loncalar* vb zorunlu ve/veya gönüllü kuruluşlar tarafından; karşılığı çoğu kez Yüce Allah’tan beklenilerek o günkü şartlarda ifâ ediliyordu.¹

Maddî ve mânevî nitelikteki rizikoların çoğalıp yaygınlaşması, birey ve toplumları *emniyet ve güven* sağlama hususunda yeni arayışlara sürüklemiştir. Bu bağlamda Batıda geliştirilen tekniklerin başında sigorta müessesesi gelmektedir. Batı toplumlarında köklü bir geçmişi ve yaygın bir uygulama sahası bulunan sigorta, çeşitli *sosyo-kültürel* nedenlerden dolayı İslâm dünyasına geç intikal etmiş ve özellikle son yüzyılda dinî hükmü konusunda ciddi tartışmalar ve değerlendirmeler başlamıştır. Sigortanın, İslâm kültür tarihi açısından yeni bir sözleşme türü olması ve Müslüman toplumlara geç intikal etmesi sebebiyle, İslâm hukukunun klasik kaynaklarında sigorta ismiyle bir sözleşmeye rastlanılmaması ve buna dair bir görüş bulunmaması tabiidir. Ancak bu durum, sigortanın, İslâm hukukunun genel ilke ve amaçları çerçevesinde ele alınıp dinî bir değerlendirmeye tabi tutulmayacağı anlamına da gelmez. Buna göre, sigorta ve çeşitlerinin dinî hükmünü İslâm hukukunun genel ilke ve

¹ Taf. Bkz. Sağlam, Hadi, “İslâm Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teknikleri” adlı makale e-Akademi İnternet Dergisinin 87. sayısında yayınlanmıştır.

amaçları çerçevesinde araştırırken; konuyu değerlendirmeye yardımcı hareket noktaları ve ipuçları olarak, İslâm hukukçularının benzer meseleler karşısında ortaya koydukları içtihat hukuku ve doktriner görüşlerden de yararlanması bir hukukçu için elbette önemlidir.

Bu bağlamda genelde sigorta, özelde zarar (tazminat) sigortaları ile bazı meblağ sigortası sözleşmelerinde, "*riziko gerçekleşmediği takdirde, sigortalının ödediği primlerin karşılıksız kalması, riziko meydana geldiği durumlarda ise primlerin tutarını çok aşan bir meblağın sigortalıya ödenecek olması* klasik sözleşme yapılarına ve ölçülerine göre bir *belirsizlik ve dengesizlik* taşıdığından, sigortanın dinî hükmü konusunda ciddi tereddüt ve itirazlar olmuştur. Ancak devletin tesis ettiği "*sosyal sigorta*" ile "*kooperatif teşekküllü sigortalar*" genelde câiz görülürken, tartışmalar, İslâm'a aykırılık iddiaları, daha çok özel sigortalar ve bunlardan da genellikle meblağ sigortaları hakkında yoğunlaşarak süregelmiştir. Zira bu tür özel ve ticârî meblağ sigortalarında, (İslâm hukukunun sözleşmeleri olabildiğince arındırmayı hedeflediği) *belirsizlik, tâlih ve tesâdüfe bağlı olma, haksız kazanç elde etme* gibi olumsuz önceliklerin (*belli ölçüde de olsa*) varlığı iddia edilerek, son devir İslâm bilginlerinin önemli bir kısmı bu tür sigortaların İslâm hukukunun genel ilke ve amaçları ile bağdaşmayacağı görüşündedirler. Ancak, bu gruptaki bilginler, ticârî sigortaya, belli ihtiyaç ve zaruret halinde başvurulabilecek *istisnai* bir çözüm olabileceği şeklinde farklı yaklaşım ve gerekçeler de ileri sürmektedirler. Yine bu grup bilginler, genellikle devlet eliyle kurulan *sosyal sigortayı* İslâm'ın tecviz ve teşvik ettiğini söylerler. Keza yardımlaşma sigortalarının hem İslâm kültür geleneğine hem de günümüzün şart ve imkânlarına uygun olacağı görüşünü ileri sürerek de ilkesel bazda sigortaya karşı çıkmadıkları anlaşılmaktadır.

Tereddütler, farklı görüş ve itirazlar, daha çok özel sigortalardan ticârî meblağ sigortaları hakkında yoğunlaşmıştır. Zira bu tür sigortaların konusu insan hayatı olup onun hayatı süresince karşılaşılabileceği riskler için önlem almayı sağlayan, ekonomik bağlamda ise kişilerin küçük birikimlerini değerlendirip geleceklerini güvence altına almaya çalışan, uzun vadeli fonlarla ülke ekonomisine kaynak teşkil eden, kredi temininde kolaylık sağlayıp krediyi işler hale getiren, yerine göre devletin sosyal güvenlik kurumlarında ortaya çıkan boşlukları dolduran, hem kişilere hem de ülke ekonomisine büyük bir katkı da sağlayan bu *sosyal müessesenin, mahiyeti ve İslâm hukuku açısından bir değerlendirme* yapılması gerekmektedir. Zira gelişmiş ülkelerin kalkınmasında lokomotif rol üstlenmiş olan meblağ sigortaları fonları, halen gelişme sürecinde bulunan ülkelerde kalkınma hamlelerinin temel dinamiklerinden birini teşkil eder. Sigortalıların gönüllü tasarruflarıyla oluşan, kurumsal yatırımcı sıfatına ulaşan bu özel sigorta fonları, mâlî sektör yoluyla verimli ve etkin çeşitli piyasalardaki yatırımlara yönlendirilerek iktisâdî kalkınma için de gerekli ve istikrarlı bir fon kaynağı da oluştururlar.

Günümüzde insanlık hayatına böylesine giren, *sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyal siyaset gibi* disiplinlerle ilişkisi bulunan sigorta, hukukî bir müessese haline gelmiş bulunmaktadır. Zira çağımızın bir özelliği de sosyal güvenlik çağı oluşu, sosyal güvenlik hizmetlerini de bir insan hakkı disiplini haline getirmiş ve bir devlet yükümlülüğü kılmıştır. Bir sosyal güvenlik disiplini olarak da sigorta, *rizikolara karşı güvence* ihtiyacından doğmuştur. Sigortanın fonksiyonu ise *tehlikeyi önlemek olmayıp* tehlikeden doğabilecek rizikolara karşılık *kaybın* yerine belirli *iktisadi değeri* getirmek suretiyle riziko zararının giderilmesidir. Yani bireylerin *bedensel, ekonomik ve destekten yoksun kalma* gibi zararlarını telafi etme maksadına yönelik bir tekniktir.

Ülkemizde devlet tarafından organize edilen ve cevaz verilen *sosyal sigortalar* ile *özel hukuk tüzel kişilerce organize edilen özel sigortaları* birbirinden ayıran karakteristik özellik nedir? Keza *ticârî sigortalar ile yardımlaşma sigortaları* arasındaki fark nedir? Bu bağlamda *genel ve özel sigortalar ile ticârî ve yardımlaşma sigortalar* arasında *mahiyet ve pratik işleyiş* farkı var mıdır? Sigorta konusunda ihtilafa neden olan esaslara geçmeden önce, sigortanın temelini oluşturan sorumluluk *hukuku* ve *sosyal güvenlik hukuku* üzerinde kısaca durulacaktır.

II. SOSYEL DEĞİŞMELER KARŞISINDA SORUMLULUK HUKUKU

Toplumsal yapıları genellikle *tarım, sanâyi ve bilgi toplumu* diye üçe ayırmak mümkündür. Bilindiği üzere *sanâyi devriminin*, toplumların *sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel* yapılarını değiştirdiği, tarım toplumu şartlarından sanâyi toplumuna geçişte birçok alanda yeni problemleri ortaya çıkardığı bir olgu/realitedir. Tarım toplumunda uygulanan bir kanunu, sanâyi toplumlarında aynıyla uygulamak çoğu kez mümkün değildi. Aynı şekilde bu toplumlardaki sosyal güvenlik müesseselerin de yapısal değişikliğe uğramaları da kaçınılmazdı.² Sanâyi ve teknolojik devrim, *hukuk biliminde de* büyük çapta bir *zihniyet değişikliğini* beraberinde getirmiştir. Bu devrimle birlikte *borçlar hukukunda* pek çok yeni hükümler vücut bulmuş, *ticâret hukuku, iş hukuku, eşya hukuku* gibi yeni hukuk branşları ortaya çıkmış bunlardan başka birçok hukuk dalında da yeni gelişmeler olmuştur.³ Bu gelişmelerden bütün hukuk branşlarında olduğu gibi, *sorumluluk hukuku ve sosyal güvenlik hukuku* da nasibini almıştır.

Bilindiği gibi geleneksel toplumlarda tazmin sorumluluğu kural olarak *failin kusurlu* olmasına bağlıydı.⁴ Dar manadaki sorumluluk hukuku sebebiyle herkes hukukça korunan varlıklarında, özellikle mal ve şahıs varlıklarında meydana gelen zarara “*kusur ilkesi*” gereği bizzat katlanmak zorundaydı.⁵ Klasik kusur ilkesinin sosyal değişmeler karşısında yetersiz kalışı, geniş manada sebep sorumluluğunun hukukî kabulüne de zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, sosyal değişmeler sonucunda *kusur ilkesinin* yanı sıra *sebeplilik sorumluluğu* ilkesi kabul edilerek bazı nedenlere dayandırılmıştır.⁶ Sorumluluk hukukundaki bu gelişme daha sonra kusur aranmaksızın veya hukuka aykırılık söz konusu olmaksızın yeni düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. *Hukuka aykırılık bulunmamasına* rağmen, sorumluluğun söz konusu olduğu hallerde, haksız fiil sorumluluğundan bahsedilemezse de bu hallerde de kusur aranmadığı için *kusura dayanmayan sorumluluk* kapsamında ele alınmıştır.⁷ Son yüzyılda teknik ve teknolojik alanlardaki bu gelişmeler, *kusursuz sorumluluğun* bir türü olan *tehlike sorumluluğu* kavramını ortaya çıkartmıştır. Sorumluluk sigortası, sadece sebep ve tehlike sorumluluğunun sert ve ağır sonuçlarını hafifletmekle kalmamış, aynı zamanda bu sorumluluk türünün genişleyip yayılmasına da katkıda bulunmuştur. Böylece burada ferdi nitelik taşıyan “*sorumluluk hukuku*” ile sosyal nitelik taşıyan “*sigorta hukuku*” yan yana getirilmiş bulunmaktadır.⁸ Kusursuz sorumluluk hukuku gereğince, rizikoyu giderme yükümlülüğünü doğuran sözleşmelerin başında *sigorta sözleşmeleri* gelmektedir. Burada zararı yüklenen kişinin zararın doğmasında kusurlu bir davranışı söz konusu değildir. Bu tür sözleşme ile sigortacı ödenecek belirli prim karşılığında, sigorta ettirene karşı, sigortalı yönünden tehlikenin gerçekleşmesi halinde doğacak zararlı sonuçları gidermeyi *taahhüt* ederek *teminat* verir. Bu bağlamda haksız fiil sorumluluğundan değil, “*hukuka aykırı olmayan bir fiilden (iradî) sorumluluktan*” söz edilmeye başlanmıştır. Yani bir kimse sözleşme ile (iradî olarak) bir başkasının uğrayacağı zararı gidermeyi, *tazmin sorumluluğunu* üzerine alabilmiştir.⁹ Sigorta hakkındaki bu genel bilgilerden sonra, sigortanın İslam hukuku açısından değerlendirilmesine geçebiliriz.

²Klasik sosyal güvenlik sistemleri; şüphesiz, ekonomik, siyasal, sosyolojik, demografik vb. yapıardan etkilenmiştir. Taf bkz Talas Cahit, **Sosyal Ekonomi**, 6. Baskı, Ankara 1983, s. 526; Şakar Müjdat, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, Beta Yayınları, İstanbul 1996, s. 26.

³Aktan, Hamza, “İslâm Hukukunun Dinamizmi” Adlı Makale, **Din Öğretimi Dergisi**, MEBY, sa. 35, Temmuz 1992, s. 22.

⁴Oğuzman, Kemal-Öz, Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Filiz Yayınları, İstanbul 1995, s. 503; BK. 55–58. Md; MK. 320–656. Md; Özsunay, Ergün – Dural, Mustafa, “Sorumluluk Hukuku’ndaki Değişiklikler Karşısında Sigorta”, Adli Makale, **Sigorta Hukuku Dergisi**, III. sa. 1. AİDA Türk Gurusu Yayınları, Ankara 1986, s. 35.

⁵BK. 41; Deschenaux, Henri Tercier Pierre, **Sorumluluk Hukuku**, (çev: Özdemir Salim), Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 1.

⁶Taf. bkz. Eren, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Beka Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1998, I, s. 461; Oğuzman-Öz, s. 462.

⁷Taf bkz. İnan, Ali Naim, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, AÜHFY, Ankara 1984, s. 248–251; Karahasan, Mustafa Reşit, **Sorumluluk ve Tazminat Hukuku**, Sermet Matbaası Hukuk Dizisi, İstanbul 1989, I. s. 425–426; Güriz, Adnan, **Hukuk Başlangıcı**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 174; Oğuzman-Öz, s. 462–633; Taf. bkz. Özdemir, H. Enver, **Tazminat ve Sigorta Davaları**, Batur Matbaası, İstanbul 1975, s. 106; Gözübüyük, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitapevi, Ankara 1995, s. 275–287; Taf. bkz. Deschenaux, s. 218; Yargıtay, HGK, 18.3.1987, 9–722/203, **Tekstil İşveren Dergisi**, Mayıs 1988, s. 20.

⁸Eren, I. s. 475–478.

⁹Taf. bkz. Eren, I. s. 476.

III. İSLÂM HUKUKUNUN KALASİK KAYNAKLARINDA SİGORTA

Klasik fıkıh kitapları içinde doğrudan sigorta ile ilgili tek söz bilindiği kadarıyla *Reddü'l-Muhtar* adlı haşiyede İbn Âbidin tarafından söylenmiştir.¹⁰ Doktriner bazda meseleyi ilk olarak ele alan İslâm hukukçusu İbn Abidin, "sigorta" ismini verdiği bu sözleşme üzerine incelemesini oldukça uzak bir münasebet içinde ele almış ve bunu Kitabü'l-Cihad'ın "Müste'men" babında zikretmiştir. Burada zikretmesinin sebebi, yabancı ticâret müesseselerinin müste'men olarak İslâm ülkesine girmeleri ve ticârî bağlantılarını sigortalı olarak yapmalarıdır.¹¹

İbn Âbidin, sigorta sahibi dediği sigortacı ile yapılan sigorta sözleşmesinin, *İslâm ülkesinde yapılması* ile *yabancı ülkede yapılması* durumlarını (belki de sosyal siyaset gereği) birbirinden ayırıyor. İbn Âbidin'e göre İslâmî hükümlerin tatbik edildiği İslâm ülkesinde yapılan sigorta sözleşmesinin, sigorta bedelini almak câiz değildir. Eğer sigorta sözleşmesi yabancı ülkede yapılmış olur da sigorta sahibi, İslâm ülkesinde oturan tâcire, zâyi olan malının bedelini gönderirse bu takdirde onu almak câiz olur. Çünkü bu, *aldatma* ve *hıyanet* bulunmaksızın harbinin malını, *rizasıyla* almaktan ibarettir. İslâm ülkesinde yapılmış *fâsit bir sözleşme* değildir ki bizim hükümlerimize tâbi olsun demektir. Buna göre yabancı memlekette bulunan sigortacıyla, bir Müslüman'ın orada sözleşme yapması, riziko gerçekleşince İslâm ülkesindeki sigortacının vekilinden sigorta bedelini alması câiz görülmüştür. Bu husus da İmam-ı Azam ve İmamı Muhammed'e göre gayri müslimle yabancı ülkede fâsid sözleşmeler yapılması câiz görülen icthadî temele dayandırılmıştır.¹² Diğer üç mezhep âlimleri Şâfi, Mâlikî, Hanbelî ve Hanefî mezhebinden Ebu Yusuf'a göre ise bahsi geçen bütün muameleler İslâm ülkesinde olduğu gibi yabancı ülkede de câiz değildir.¹³

İbn Âbidin, sigortanın câiz olmadığı şeklindeki görüşünü, Hanefî mezhebinde açıkça yer alan *ücretle emanetçilik* ve *yol tehlikesi tazminatı* gibi iki meseleye dayandırmaktadır. Şu var ki bu ikisine kıyasen sigorta tazminatının câiz olması gerekir. İbn Abidin'in ifadelerinden, doğrudan doğruya yapılan bu kiralama sözleşmesinden bağımsız yeni/isimsiz bir sözleşmenin hükmünü tespitte çalışan bir araştırmacı gibi davranmadığı anlaşılmaktadır. Zira eğer böyle olsaydı ilk olarak bu konuyu muamelat konuları içinde ele alır, sigortayı sadece gemiyi kiralayan Müslüman tâcirin sigorta acentesine verdiği bir miktar para olarak görmeyip bu sözleşmenin **mahiyetini** araştırırdı. Bundan sonra da sigorta sözleşmesinin unsurları ve özellikleri açısından inceler, sigorta organizasyonu hakkındaki düşüncelerini belirtirdi. Sonuç olarak da bu sözleşmeyi ya **câiz görür** ya da ilk akla gelen şekliyle (çağdaş İslâm hukuk bilginlerinin bazılarının yaptığı gibi) *ribâ* ve/veya *garar* unsurları sebebiyle meşru bulmazdı. Oysa İbn Âbidin, böyle davranmayıp Müslüman tâcirin müste'men temsilci ile yaptığı sözleşmeyi, sigorta sistem ve organizasyonunun parçası olan gemi kiralamadan tamamen bağımsız bir sözleşme olarak ele almamıştır. Bunun sonucunda bu işlemin hükmünü en güzel anlamda "*emanet sözleşmeleri*" çerçevesinde ele almış ve böyle bir sözleşmede telef olan malın tazmini için klasik fıkıh kitapları ve isimli sözleşmeler içinde bir sebep aramaya çalışmıştır. Bu da *taklit* döneminin bilinen görüntüsünün *tabii* sonucudur. Görüldüğü gibi İbn Âbidin, sorumluluk hukukunun dar manadaki **kusur ilkesi** gereğince hareket etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tabii olarak da telef olan malın tazmini, bu çerçevede bir zemine oturtulamamıştır. Bu sebeplerden dolayı İbn Âbidin'in müste'menden sigorta bedelini almaya cevaz vermemesi, bu sözleşmenin *mahiyeti* itibarıyla geçersiz olduğu şeklinde yorumlanmaya bütünüyle müsait değildir.

¹⁰İbn Abidin, Muhammed b. Emin, **Reddü'l Muhtâr**, Karaman Yayınları, İstanbul 1884, , IV. s. 170–171; aynı müellifin **Mecmuatür Resâil**, II. s. 175–177.

¹¹Bkz. İbn Abidin, **Reddü'l Muhtâr**, IV. s. 170.

¹²Taf. bkz. İbn Âbidin, **Reddü'l Muhtâr**, IV. s. 159–171; aynı müellifin **Mecmuatür Resâil**, İstanbul 1325. II. s. 175–177.

¹³Taf bkz. Serahsi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmet, el-**Mebcut**, I-XXX, Beyrut 1978, XIV, s. 56; Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekir b. Mesud, **Bedâ'ü's-Sanâi' fi tertibi's-Şerâi**, V, Kahire 1910, s. 192; İbn Âbidin, **Reddü'l Muhtar**, IV. s. 188; Heyet, **Feteva'i-Hindiyye**, III, s. 248; Özel, Ahmet, **İslâm Hukuku'nda Ülke Kavramı: Dâr'ul-İslâm Dâr'ul-harb**, 4. Baskı, İstanbul 1991, s. 109–285; aynı müellifin "**Dâr'ul-harb-Dâr'ul-İslâm**", **DVIA**, VIII, s. 536–542; "**Dâr'ul-harb-Dâr'ul-İslâm**", **İİGYA**, I. s. 384–385.

IV. ÇAĞDAŞ HUKUK BİLGİNLERİNİN SİGORTAYA BAKIŞLARI

Bilindiği gibi sigorta, kurumsal bazda, hukukî yapısı itibariyle, "sosyal sigorta" ve "özel sigorta" şeklinde iki farklı disipline sahiptir. Buna göre devlet tarafından kurulan ve korunan "sosyal sigortalar", çağdaş İslâm hukukçuları tarafından geniş tartışmalar neticesinde genellikle câiz görülmüştür. Sosyal sigortalarda, sigortalının ödediği primler, bireylerin irâdelerine bakılmadan alındığı için bir tür "vergi" niteliğinde algılanmıştır. Yapılan kesintilerin mecburi olması, ödenen fazlalığın devletin vatandaşına bir ihsanı olarak kabul edilmesi gibi gerekçelerle zamanla ihtiyaç ve zarureten de olsa cevaz verilmiştir.¹⁴ Özel sigortalar ise ya kâr gayesi güden bir "anonim" ticârî şirket ya da "kooperatif" teşekkül tarzında organize olmuş bir ortaklıktır. Kooperatif teşekküllü sigortalarda gaye, sigortacının kâr amacı olmayıp, rizikoların gerçekleşmesiyle doğan zarar ve kötü sonuçların yükünün üyeler arasında paylaşılarak azaltılmasıdır. "Kooperatif teşekküllü sigortalar" da yine çağdaş İslâm hukukçularınca genellikle câiz görülmüştür.¹⁵ Ancak çağdaş İslâm hukukçuları arasındaki bu genel anlayış, "anonim şirketler" tarafından yürütülen "ticârî sigorta" işlemlerinin hükmü konusunda sigortanın "kumar ve bahis, garar ve cehâlet, ribâ ve fâiz" içerdiği gerekçesiyle bozulmakta ve yerini derin bir fikir ayrılığına bırakmaktadır. Bu tür sigortaya yaklaşımları bakımından da çağdaş İslâm hukuk bilginlerini iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grup İslâm hukuk bilginleri, bu özel sigorta türlerinden özellikle tazminat ve meblağ sigortaları sözleşmelerinde, İslâm'ın haram kıldığı, kumar ve bahis, garar ve cehâlet, ribâ ve fâiz gibi sözleşmeden ayrılmayan (lazım) vasıfların varlığını iddia edip alternatif olarak özgün İslâmî kurumların teşekkül edebileceğini öne sürerek, genellikle meblağ sigortası sözleşmelerini şans ve tâlihe bağlı sözleşme sayıp haksız kazanca yol açabileceği endişesiyle fâsid veya bâtil görüp meşru saymamaktadırlar. Müslüman ülkelerde yapılan çalışmalar, sunulan tebliğler, yayınlanan makalelerde genellikle bu duruma (sigortanın garar ve fâiz ilişkisine) dikkat çekilmiştir.¹⁶ Diğer grup hukuk bilginleri ise sigorta sözleşmelerini, temel ve tâlî kaynaklardan hareketle tek, iki ve çok taraflı benzer hukukî ilişkilere kıyas ederek; sözleşme serbestisi ilkesi gereği, hakkında yasaklayıcı nass da bulunmadığından yeni bir sözleşme addedip her iki sigorta türünün de mahiyeti itibariyle aynı olup aralarında karakteristik bir farkın bulunmadığı, her birinin de sonuçta aynı kâpiya çıkacağından, haksız kazanca yol açmamak

¹⁴ İslâm Fıkıh Akademisi Mecmuaları, C. II, sa. 2. Riyad 1986, s. 731; "Mecelletü Mecme'i'l-Fikh'i'l-İslâmî", II, sa. 2, s. 544 -1211'de toplanmıştır. Hamidullah, Muhammed, İslâm'a Giriş, Nur Yayınları, Ankara 1961, s. 200; Bardakoğlu, Ali, İlmihal (İslâm ve Toplum), Türkiye Diyanet Vakfı İsam Yayınları, II, s. 453; Karaman, Hayrettin, İslâm'a Göre Banka ve Sigorta, Nesil Yayınları, İstanbul 1992, s. 255-265; Döndüren, Hamdi, Ticaret Rehberi, Erkam Yayınları, İstanbul trs, s. 270.

¹⁵ Taf. bkz. Abduh, Abdülmuttalib, et-Te'minü'l-İslâmiyyü, Daru'l-Kitâbi'l-Câmî, Kahire 1988, s. 1-237; Yusuf, Muhammed Fazlı, "Brief Outline Of On The Concept And Operational System Of Takaful Business (Islamic Insurance)", Adli Tebliğ, 1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad, Konya, 1977, s. 955-968; Dalgın, Nihat, İslâm'ın Işığında Sigortacılık, Trabzon 1996, s. 234-300.

¹⁶ Sigorta, birçok İslâm konferansında müzakere konusu yapılmıştır. Sigorta konusunda ilk tespit edebildiğimiz sempozyum 1961'de Şam üniversitesi konferans salonunda "İslâm Hukuk Haftası" adı altında tertip edilen ve çeşitli İslâm ülkelerinden bir çok İslâm hukuk bilgininin katıldığı kongrenin ikinci tebliğ konusu sigorta olup "İslâm Hukuku Zaviyesinden Sigorta" adlı tebliğini ilk önce genişçe M. Ahmed ez-Zerka sunmuştur. Daha sonra 1965 yılında Kahire'de toplanan İslâm Araştırmalar Kongresi, 1969 yılında yılında Kuala Lumpur da yapılan kongrede, 1972'de Libya'da ve 1976 yılında Mekke'de yapılan Birinci Uluslararası İslâm Ekonomisi Konferansı, 1985'de İslâm Fıkıh Akademisi Cidde'de gerçekleştirdiği 2. dönem toplantılarında, Son olarak da ülkemizde 1. Uluslararası İslâm ticâret hukukunun günümüzdeki meseleleri kongresi 29 Eylül 1996 tarihi'nde Konya'da gerçekleştirmiş olduğu toplantıda sigorta konusu müzakere edilmiştir. Bütün bu toplantılardan elde edilen sonuç, devlet teşekküllü sigortalara genellikle caiz olduğu, ticârî sigortalara ise garar, kumar ve ribâ unsuru taşıdığından câiz olmadığıdır. Ancak Müslümanlar, yardımlaşma amaçlı alternatif sigorta modelleri gerçekleştirmek zorunda olduğu da ifade edilmiştir. Bu tartışmalar hakkında geniş bilgi için İslâm Fikh Akademisi dergisinde veya sigorta hakkında yapılan çalışmalarının hemen hemen bütününde karar metinlerini ve müzakerelerini bulmak mümkündür. Bkz. Musleh-Ud-Din, Mohammad, Insurance And Islamic Law, Londra 1969, s. 153-165; Zerka, M. Ahmet, "et-Te'min ve ladetü'l-Te'min", Adli Tebliği, Fıkıh Akademisi Dergisi İçinde, II, sa. 2, Riyad 1986-1407, s. 610-733. Müslüman toplumlarında, çağdaş problemler ve çözüm yolları hakkında düzenlenen sempozyumlarda sigortayla ilgili sunulan tebliğler ve ortak karar metinleri El - İktisâdî'l-İslâmî, Cidde 1985 s. 1- 606; Karârâtün fi'l-İktisâdî'l-İslâmî, - Cidde 1987, s. 1-439. Ayrıca Mısır'da İslâm Fikh Kurulu (Mecma'u'l-Buhus), çağdaş problemlerden biri olan sigorta konusunu ele almış "Mecelletü'l-Buhusî'l-İslâmiyye", sa. 19, Riyad 1987. s. 1-133; sa. 20, s. 1-144 iki dergi halinde yayınlamıştır. Dalgın, Nihat, "Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım", Adli Tebliği, 1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Şirket ve Yönetimi Finans ve Borsa, Zekat, Fâiz Sigorta, Tebliğler, Müzakereler, Sonuç Bildirileri, Kombad Yayınları, Konya 1997, s. 978-920.

(*ribâdan uzak olmak*) kaydıyla meşru saymaktadırlar.¹⁷ Görüldüğü üzere çağdaş İslâm hukuk bilginleri genellikle, devlet teşekkülü olarak kurulan sosyal güvenlik kurumlarını dinin özüne uygun görürlerken **hukukî düzenlemesi devlet tarafında yapılan ve denetlenen özel sigortalar konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.**¹⁸

1. SOSYAL SİGORTALAR İLE ÖZEL SİGORTALAR

Sosyal sigortalarda organizasyonu genelde devlet üstlenmişken; özel sigortalarda bu organize, özel hukuk tüzel kişileri tarafından yapılmaktadır. Ancak sigortacının kamu hukuku veya özel hukuk tüzel kişi olması, uluslararası alanda, her iki sigorta kolunu birbirinden ayırmaya yeter bir kriter değildir. Bunun sebebi de özel sigorta şirketlerinin, tamamen özel hukuk hükümleri dairesinde teşekkül eden "*anonim*" veya "*kooperatif şirket*" şeklinde kuruluş, 7397 sayılı *SMK* hakkındaki kanun hükümlerine göre Ticâret Bakanlığı marifetiyle denetlenerek bir nevi devletleştirilmiş (devlet denetimli) kuruluşlar olmasıdır.¹⁹

Her ne kadar "*mecburilik*" esas sosyal sigortalar, "*ihtiyarilik*" esas da özel sigortalar için bahis konusu ise de bu kriteri de istisnasız olarak uygulamak mümkün değildir. Sosyal sigortaların iradi olmayan, mecburi sigorta mahiyetinde olması, kaynağını kanundan alması yanında, özel sigortalar, irâdî sözleşmeler olup kaynağını yine de kanundan almaktadırlar. Her iki sigorta şeklinin, istisnaî olarak zorunlu ve ihtiyarî olanları da vardır.²⁰ Geçmişte özel sigorta ile sosyal sigortayı birbirinden ayıran kriter, zorunlu veya ihtiyarî olması durumuna bağlı idi. *Bugün bu kıstas ortadan kalkmıştır.* Ülkemizde ve birçok memlekette özel sigortaların bir kısmı için sigorta yapma zorunluluğu getirilmiştir. *SMK*. 29. maddesinin 2. fıkrasına göre "*Bakanlar kurulu kamu yararı açısından şahıslara ve topluma zarar ıka edebilecek her çeşit meslek ve faaliyetlere karşı teminat oluşturması maksadı ile gerekli gördüğü sigorta türlerini mecburi hale koyabilir.*"²¹

Sosyal sigortalarda teminat altına alınan riskler, kural olarak, özel sigortanın karşıladığı risklerden farklıdır. Zira sosyal sigorta risklerinin aktüeryal hesaplara göre tespiti daha güçtür. Bu riskler, *hastalık, meslek hastalığı, işsizlik, iş kazası, maluliyet, ihtiyarlık, ölüm, analık* olarak sayılır. Ancak bu aktüerya hesaplarına göre tespit edilen risk primleri ile iki sigorta çeşidini birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Sosyal sigortalar ölçülemeyen rizikoları da teminat altına alırken, özel sigortaların ölçülebilen rizikoları teminat altına alması kuraldır. Yapılan hesaplamalar, yılların deneyimi, "*istatistik veriler*" ve "*büyük adetler kanunu*" uyarınca yapılır ve alınacak primler ile sağlanacak yardımlar buna göre belirlenir.²²

Sosyal sigortada toplanan primlerle o yıl içerisindeki rizikolar karşılanır. Bu itibarla sosyal sigortalarda "*dağıtım sistemi*" esas alındığından, genç nesiller yaşlı nesilleri desteklemekte ve genç nesillerin ileride karşılıksız kalmaları ihtimâli de bulunmaktadır. Sosyal sigortanın bu açıklarını devlet

¹⁷ Beşer, Faruk, "*İslâm Şeriatı Açısından Sigorta*", Adli Tebliği, **1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Şirket ve Yönetimi Finans ve Borsa, Zekat, Fâiz Sigorta, Tebliğler, Müzakereler, Sonuç Bildirileri, Kombad Yayınları, Konya 1997, s. 844–874; Vehbe, Ali Tefvik, *Çağdaş Hukukta ve İslâm Hukuku'nda Sigorta* adlı makale (Çev: Servet Armağan), **Mukâyeseli Hukuk Araştırmalar Dergisi**, İÜMHEY, sa.10, İstanbul 1973, s. 97-99.

¹⁸ İslâm Konferansı Teşkilatı, **İslâm Fıkıh Akademisi, Kararlar ve Tavsiyeler**, Karar 9, İstanbul 1995, s. 20; Taf. bkz. 1965 yılında Kahire'de toplanan **İslâmî Araştırmalar Kongresi**, 1969 yılında Kuala Lumpur'da yapılan kongrede de hep aynı kararlar çıkmıştır. Daha sonra 1975–1976–1977 yıllarında Mekke'de yapılan 1.ve 2. **Uluslararası İslâm Kongresi**, bkz. **MBİD**, sa. 19, s. 93; Faysal Mevlevi, **Nizamü't Te'min ve mevkifu's-Şer'iatî minhu**, Beyrut 1988, s. 143-155. Abduh, A., s. 198-199. Musleh-ud-din, s. 143; Bardakoğlu Ali, "*Sigorta*", **İnanç İbadet Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, IV. s. 125. Dalgın, s. 158; Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, **Diyanet Dergisi**, sa. 83, Kasım 1997, s. 22; İşcan, Yaşar, (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi), **Güncel Dini Konular**, DİBY, Ankara 1998, s. 195–222.

¹⁹ Taf bkz. Tuncay, A. Can, **Sosya Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yayınları, İstanbul 1996, s. 106–107; Bozer, Ali, "*Sosyal ve Özel Sigortalar Arasındaki Münasebetler*", Adli Malale, **AÜSBFD**, sa. 2, XVII, Ankara 1963, s. 31–34.

²⁰ Şakar, Müjdat, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, Beta Yayınları, İstanbul 1996, s. 59–60; Tunçomağ, **Sosyal Sigortalar**, Beta Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1990, s. 165–168.

²¹ Arseven, Haydar, **Sigorta Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 1991, s. 2; Kubilay, Huriye, **Özel Sigorta Hukuku**, Barış Yayınları, İzmir 2003, s. 4.

²² Şakar, s. 59–60; Okur, Rıza Ali – Güzel, Ali, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1996, s. 13–28.

kapatmaktadır. Hâlbuki özel hayat sigortaları “fonlama esaslarına” göre çalışır. Sigortalıdan tahsil edilen primlerle bu sigortalıya dönecek sigorta bedeli arasında denge tesis edilmiştir. Bu itibarla özel sigorta müesseselerinin aktüeryal bilançolarında, nazari olarak açık yoktur. Bu gibi sigortalara da zaman içerisinde “devlet garantisi” sağlanmıştır.²³

Her ne kadar özel sigortaların bütün esasları sosyal sigortalara uygulanamaz ise de temel düşünceler her iki sigorta türünde de aynıdır. Bu husus, yasa koyucunun sigorta terimini bütün sosyal sigorta mevzuatında bilerek kullanmış olmasından da anlaşılmaktadır. Bu sebeple iki sistemin mahiyeti yani özü bakımından bariz bir fark görülmemektedir.²⁴ Birey ve topluma hizmet sunan bu iki sigorta kolunu genel manada birbirinden ayıran kriterleri bulmak, *bilhassa uluslararası alanda son derece zordur*. Bu sigorta çeşitleri, aynı veya farklı ekonomik yapıya sahip ülkelerde mevcut olan farklı hukukî kurallara göre değişmektedir. Bu iki sigorta kolunun birbirinden ayrı gibi gözükken özellikleri olsa da son zamanlarda sosyal güvenlik tedbirlerinin de bir *sigorta* çeşidi olduğu görüşü ağır basmaktadır.²⁵ Bilindiği üzere iktisadî açıdan farklı iki dünya görüşünü yansıtan *zorunlu sosyal güvenlik müesseseleri* ile *ihtiyari özel güvenlik tedbirleri* diğer bir ifade ile **sosyal sigortalar ile özel sigortaları** birbirinden ayıran kriterler kesin çizgilerle ifade edilemeyip özü itibarıyla aynı gayeye yöneliktir. Sonuçta dini açıdan sıcak bakılmayan *özel sigortalar ile zorunlu emeklilik sigortası* (SSK. ES. Bağ-Kur =SGK) arasında karakteristik bir farkın bulunmadığı söylenebilir.

Genellikle karşılıklı sigortada, daha çok mahdut sayıda kişilerin bir araya gelmesiyle kurulan bir yardımlaşma tekniği ile tehlikelerin zararlarından korunmak gayesi bulunmaktadır. *Ancak ortakların sayısı artıp birbirlerini tanımayacak duruma gelmesi, farklı risk branşlarının ortaya çıkması nedeniyle sabit primli sigorta ortaya çıkmıştır*. Bu yüzden sigortalılar arasındaki yardımlaşmayı kurumsal bazda organize edecek şirket yönetimine de ihtiyaç duyulmuştur.²⁶ Konu hakkında çalışma yapanlar kooperatif usullü yardımlaşma sigortalarını ticarî sigortaya alternatif sunarak ticarî sigortaya itiraz etmişlerdir. Buna göre *ticarî sigorta ile yardımlaşma sigortası* arasında farkın olup olmadığının ortaya konulması gerekmektedir.

2. TİCÂRÎ SİGORTA İLE YARDIMLAŞMA SİGORTALARI

İslâm hukuk bilginlerinin geleneksel yaklaşımçıları, ivazlı ticarî sigortaya karşılık, yardımlaşma sigortasını alternatif bir yol olarak öne sürer ve bu tür sigortalara ödenen primleri *teberru* niteliğinde algırlar. Bu sebeple de kooperatif usullü sigortalarda ribâ ve garardan bahsedilemeyeceğini söylerler.²⁷ Bu tür sigortada, sigortayı yaptıran şahıslardan ayrı kârını düşünen bir sigortacı olmadığından ve bu sigortaya katılan kişilerin belirli bir miktar teberruda bulunmayı taahhüt ve vaad etmesinden dolayı bu görüş fıkıh akademileri tarafından da kabul görmüştür.²⁸ Ancak yardımlaşma sigortasını böyle düşünmek, bu sigorta sistemini basite indirgemekle bir gerçek dikkatlerden kaçırıldığı sanılmaktadır. Zira bu tür bir sigortaya katılan kişide temel düşünce teberru niyeti değil tehlikelerin zararından korunmaktır. Gerçekten de niyetlere bakmadan sırf maddî verilerden hareket ettiğimizde de bu tür sigortada ödenen iştirak paylarının, zararın telafisi için yani zarara uğrayan sigortalının elde edeceği bir hak karşılığında olduğunu görürüz. O halde *yardımlaşma sigortası* da aslında *özü* itibarıyla ticarî sigortadan farksız (ivazlı (=muâvazalı) bir sözleşmedir. Bu

²³ Bozer, **Sigorta Hukuku Ders Notları**, Ankara 1976, s. 77–78; Bozer; **a.g.m.**, s. 35–37.

²⁴ Richardson, J. Henry, **İktisadî ve Mâlî Yönüyle Sosyal Güvenlik**, (Çev: Turan Yazgan) İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 47–48; Tunçomağ, “*Sosyal Sigortalar Kavramı ve Özellikleri*” Adlı Makalesi, **Reasürör Dergisi**, sa. 23, Ocak 1977. s. 7; George Wannagat, **Lehrbuch des Sozialversicherungsrechts**, I. Band, 1 ve oradan alınan; Kaskel/Sitzler, Grundriss des sozialen Versicherungsrechts, Berlin 1912, s. 9–10; Tunçomağ, **SS**, s. 149; Kender, Rayegân, **Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku**, Filiz Yayınları, İstanbul 1995, s. 104–105; Beşer, **a.g.t.**, s. 869.

²⁵ Dilik, “*Sosyal Güvenlik Kavramı*”, Adli Makale, **BTHD**, sa. I. Haziran 1987, s. 56; Tunçomağ, **SS**, s. 149; aynı müellifin Reasürör, **a.g.d.**, sa. 23, 1997, s. 8.

²⁶ Bkz. Zerka, M. Ahmet, **Nizâmü’t-Te’mîn Hakikatühü ve-er-Ra’yüş-Şer’iyyi fihî**, Beyrut 1984, s. 127–169; Semâhi, Muhammed Muhammed, “*Bedilün li’t-Te’mîn*”, 1976 yılında 1. İslâm İktisat Toplantısında sunmuş olduğu tebliği, **Teksir**, s. 37–40.

²⁷ Faysal Mevlevî, s. 167; Abbas Hüsnü, **Akdü’t Te’mîn fi’l Fikhî’l İslâmî ve’l Kanun Mukâren**, Kahire trs, s. 73.

²⁸ **İFAM**, II. sa. 2, s. 645.

sebeple ticârî sigorta ile aynı hükmü taşıyor olması gerekmektedir.²⁹ Ancak ticârî sigortayı câiz görmeyip sadece yardımlaşma sigortasına cevaz verenlerin bir kısmı bu problemi fark etmiş gibi görünüyor. Zira bu hukuk bilginleri, yardımlaşma sigortasında iştiraklerin sahiplerinin ortak mülkiyetinde kalıp ticârî sigortadakinin aksine üçüncü bir şahsa intikal etmediğini öne sürerek iki sigorta tipi arasındaki farkı açmaya çalışmışlardır. Fakat iştirak paylarının iştirakçilerin mülkiyetinde kaldığı iddiası ki (*bu iddia doğru değildir*) yardımlaşma sigortasının ivazlı karakterini değiştirmez. Zira her iştirakçi, diğer iştirakçilerden herhangi birine isabet eden rizikonun zararını karşılamak üzere payına düşen miktarı vermeyi taahhüt etmiştir. Ancak bu taahhüdü kendisine isabet eden bir rizikonun zararının da diğer iştirakçilerin katkısıyla karşılanması konusunda elde ettiği bir hak karşılığında yapmaktadır. Bu sebeple bütün iştirakçiler arasında, karşılıklı bir borç ilişkisi söz konusudur.³⁰ İvaz ve teberru sözleşmeleri arasındaki temel fark, ivazlı sözleşmeler başlangıçta işlemi yapanın karşıdakini değil de kendini dikkate almasıdır. Teberruda ise işlem yapılırken kişi başkasının faydası için bunu yapar. O halde, iki sigorta türü arasında bu açıdan da bir fark yoktur ve gösterilmeye çalışılan farklar da görünüştedir.³¹ Keza ekseri hukuk bilginlerince kooperatifler, bir ticârî şirket olduğu görüşündedirler.³² Kooperatiflerin ticârî bir şirket olduğu görüşü doktrinde tartışmalı olmakla birlikte bizimde katıldığımız amaç ve genel manada bir ticârî şirket olduğudur.

Ticârî sigortaya karşı ileri sürülen bu itirazların gerçek sebebi aslında *sigortacının bu faaliyetinden bir kâr elde etmesidir*. Nitekim ticârî sigorta ile yardımlaşma sigortasının öz niteliği ve ivazlı karakteri bakımından farksız olduğunu itiraf eden hukuk bilginlerinin bazıları, ticârî sigortanın haramlığına hükmederken sadece bu özelliğine dikkat çekmişlerdir.³³ Ticârî sigortayı câiz kabul edenler ise sigortacının elde ettiği bu kârın, büyük bir sistem olan sigortanın yürütülmesi için gerekli olan masrafları karşılamak ve mesailerini bu işe ayırmış görevlilerin geçimlerinin temini için bir zaruret olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre sigorta şirketinin kârı, satın aldığı malı belirli karla satan tacirinki gibidir. Ancak burada önemli bir nokta daha vardır ki pek çok araştırmacının gözünden kaçmış olduğu sanılmaktadır. Ticârî sigortada sigortacı zararı karşılamak için sigortalılardan toplanan primlerin yetmemesi durumunda, bunu kendi malından karşılamayı taahhüt etmiştir. Bundan dolayı ticârî sigortada primler sabittir. Sigortanın ciddiyetini sağlamlaştırmak için devlet, sigorta şirketine belirli miktar bir parayı önceden bloke etmesini ve bu tip istisnâî durumlarda sigorta bedelini karşılamak için kullanmasını kanunî bir zorunluluk haline getirmiştir. Buna göre sigortacı kendi özel malını da sigortalıların yararına kullanıyor ise; bu işlemlerinden bir kâr elde etmesinin de doğal olması gerekir.³⁴ Nitekim bu işletmeler zarar da edebilir.³⁵ "*Kâr riskin karşılığıdır, riski üzerine alan, kazancına da hak kazanır*."³⁶ Sigorta işletmesini yürüten anonim şirketler ile Osmanlıdaki iltizam sistemi birbirine benzemektedir.³⁷ Bir şahıs ya da şirketlerin devlete ödediği bedel ile topladığı vergiler arasındaki farkı, *mültezimlerin* kazancını teşkil etmektedir. *Mültezim kâr da etse, zarar da etse, üzerinde anlaşılan bedeli devlete ödemek zorundaydı. Riski üzerine alan kâr geliri de elde etmesi de tabidir*. İltizam sisteminin sigortada olduğu gibi çeşitli sakıncaları hiç şüphesiz olmuştur.

²⁹ Cemal, Ahmet Muhammed, **Mecelletü's Şer'ia ve'l Kanun**, "Teemmülât fi Mevâkı'l-fıkhî'l İslâmî min Kadiyyeti'l Te'min" adlı makalesinden, Birleşik Arap Emirlikleri Ü. Hukuk ve İslâm Hukuku Fakültesi, sa, 7, 1993, s. 32; Avcı, Mustafa, **İslâm'a Göre Sigorta**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s. 18.

³⁰ Cemal, s. 32-33.

³¹ Cemal, M, Ahmet Muhammed, **Ukudu't-Te'min Beyne'l-İltiraz ve't-Te'yid**, Mekke 1980, s. 34; Abduh, A., s. 211-216; Zerka, s. 125-171; Beşer, a.g.t, s. 870.

³² Hayri Domanıç, Yaşar Karayalçın, Turgut Erem, Edip Şimşek, Necdet Özdemir ve Ali Bozer gibi hukukçular da bu guruptandırlar. Taf bkz. Deryal, Yahya, "**Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukukî Niteliği**" Adlı Makalesi, **Oğuz İmregün'e Armağan**, İÜHF Yayınları, İstanbul 1998, s. 156- 202.

³³ Ebu Ceyb, Sa'dî, **et-Te'min beye'l-Hatari ve'l-İbahâ**, Beyrut 1989, s. 68; Faysal Mevlevi, s. 176-177;

³⁴ Sağlam, Hadi, "**Klasik ve Çağdaş Fıkıh Doktrinleri Işığında Ticârî ve Yardımlaşma Sigortalılarının Değerlendirilmesi**" **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Erzincan 2009, s. 144.

³⁵ Zerka, s. 140-145; Cemal, s. 45-46; Faysal Mevlevi, s. 176-177.

³⁶ Ebu Davut, *Buyu'* 71; Nesâî, *Buyu'* 15; Tirmizi, *Buyu'* 53; İbni Mâce, *Ticaret* 43.

³⁷ Atak, Coşkun Can, "**Osmanlı İltizam Sistemi**" Adlı Makale, **Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi**, sayı 71, Nisan 1991, s. 71-79; İnalçık, Halil, "**İslâm Arazı ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devletindeki Şekillerle Mukayesesi**" Adlı Makale, İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi, c.1, s. 44; Kazıcı, Ziya, **Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul 1977, s. 135.

Günümüzdeki anonim şirketlerin yapmış olduğu işi o günlerde mültezimler yapmakta olduğu anlaşılmaktadır. Binaenaleyh *kooperatif* (=yardımlaşma) *sigortası ile ticârî sigortalar* her ikisi de temelde aynı gayeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Keza kooperatif teşekküllü sigorta tekniği ülkemizde kanunen mümkün olmasına rağmen; rağbet görmemesi bu sistemin daha çok tarım toplumları dönemi geleneğini yansıttığı günümüz için yetersiz kaldığı olsa gerektir. Simdi sigorta konusunda daha çok **ihtilafa neden olan temel esaslara** geçebiliriz.

3. SİGORTA SÖZLEŞMESİNİN SATIM SÖZLEŞMESİNE BENZETİLMESİ

İslâm hukuk bilginlerinden; sigorta sözleşmesinin, meşru veya gayri meşru olduğu görüşüne varanlar, genellikle klasik fıkıh doktrinindeki mevcut sözleşmeler içerisinde, bu sözleşmesiyle bağlantı kurulabilecek *kavram, kurum ve tekniklerin parça-bütün ilişkisini* araştırıp her bir özel sözleşmede veya sistemde buldukları *müspet* veya *menfi* unsurlara kıyasla arada benzerlik kurarak görüşlerini temellendirmeye çalışmışlardır.

Sigorta sözleşmesi, satım sözleşmesine kıyaslanınca, bu sözleşmede, akdin konusunun maddi olmayan değerlerin olup olamayacağı tartışmalarının yanında, karşılıklı bedellerin ne olduğu, edimler arası belirsizlik, bir taraf lehine haksız kazanca sebebiyet verildiği gerekçesiyle tartışmalar başlamıştır. Bu durumda tabii olarak iradi bir sözleşmede karşılıklı ivaz değişiminden hareketle, bedellerde *denklik ve karşılıklı bedellerin* ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Buna göre sigorta sözleşmesinde taraflardan biri olan sigortalı, *belirlenmiş ve ölçülmüş rizikolara* karşı, adeta müşteri sıfatıyla sigorta güvencesi satın almaktadır. Bu sözleşme ile sigortalı, rizikodan önce *güven* aldığı sonra ise *sigorta himayesi yani sigorta tazminatı* veya *sigorta bedeli* alacağı bir tür ticâret yapmaktadır. Bu ticarete her iki taraf için de karşılıklı taahhüt ve menfaatler söz konusudur. Sigorta müesseseleri adeta ticaret yapan bir mağaza konumunda olup teminat almak isteyenler ihtiyaç duyduğu alanlarda bu mağazadan dilediği sigorta himayesi ürünlerini satın alabilir. Sigorta himayesi satın alma karşısında sigortacının, taşıyacağı rizikoyu değerlendirmesi, ona bir kıymet biçmesi için riziko hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Sigorta sözleşmesi satım sözleşmesine kıyaslanınca, burada esas problem, tazmin sorumluluğunun veya sigorta güvencesinin (menfaatin) bir bedel karşılığında sözleşmeye konu olup olamayacağıdır. Görüldüğü gibi sigorta, satım sözleşmesine kıyaslandığı için satım sözleşmesinin şartları sigorta sözleşmelerinde de aranmıştır. Genel olarak bu görüş ayrılıklarının gerekçesine bakıldığında; bu durumun, fâkihlerin mal ve mülk kavramları konusundaki görüş farklılıklarından kaynaklandığı söylenebilir. *Kanaatimizce* sigorta sözleşmesini, bazı yönlerden benzerlik gösterecek de *satım sözleşmesine* kıyaslamak doğru değildir. Her iki sözleşme, hem yapıları hem de mahiyetleri itibarıyla birbirinden farklıdır. Bilindiği üzere İslâm'ın kazanç yollarına ilişkin dünya görüşünü yansıtan *temel iki yasak*; sözleşmelerin ihtiva edebileceği **garar ve ribâ** unsurudur.³⁸ Sigorta hakkında yapılan çalışmalar, sunulan tebliğler, yayınlanan makaleler genellikle sigorta sözleşmesinin, garar ve *ribâ vasfı* içerdiği gerekçesiyle reddedenler ile *sigorta sözleşmesinde garar bulunmadığını, ribâ ilişkisinin ise sigorta sözleşmesinde harici bir vasıf olduğunu* ileri sürenler arasında geçmiştir.³⁹

3.1. SİGORTA GARAR VE CEHALET İLİŞKİSİ

Sigorta genellikle, hadislerde⁴⁰ ve İslâm fıkıhında *sonuçları itibarıyla talih ve tesadüfe yer* olan yani *garar ve cehalet* içeren sözleşmelere kıyaslanmıştır.⁴¹ Bu duruma, sigorta sözleşmesinde, sigortalının *ne zaman öleceği* ne kadar sigorta primi ödeyip ne kadar *sigorta bedeli* alacağı, akde konu

³⁸ Cevzi, İbn Kayyim, Muhammed b. Ebu Bekr, *İ'lâmü'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemin*, II, Beyrut 1993, s. 7; Ali Haydar, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I, Beyrut trs, s. 156–161; Nezih, Hammad, "Garar Md", s. 103; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahâtı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınları, VI, İstanbul 1985, s. 24.

³⁹ Bkz. Ulvan, Abdullah Nasih, *"Hükmü'l-İslâm fi't-Te'min"* Daru'l-İslâm, Cidde 1987, s.1- 63.

⁴⁰ İmam Mâlik, *Buyu'* 75; Müslim, *Buyu'* 4; Ebu Dâvud, *Buyu'*, 24-25. Tar. bkz. Siddiқи Mohd Nejatullah *"Insurance in an Islamic Economy"*, The Islamic Foundation, London 1985, s. 40-41; Rashid, S.K. *"Insurance in İslâm Law"*, K. Laws, I.I.U., (n.d. and unpublished) Malaysia 1980., p. 10; Mesela; Faysal Mevlevi, s. 62-63-125; Cemal, a.g.m, s. 22–23; Zühayli, Vehbe, Zühayli, *ef-Te'min ve İâdetü't-Te'min"* Adli Tebliği, (*Fıkıh Akademisi Dergisi İçinde*), II. sa. 2, s. 567–610, Riyat 1986, s. 550; aynı müellifin, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyü ve Edilletühü*, s. 445; Salus, Ali Ahmet, *el-Muamelatü'l-Mâliyye el-Muasıra fi Mizani'l Fıkhi'l İslâmi*, Kahire 1987, s. 412.

⁴¹ Taf. bkz. Serahsi, XII, s. 194; Kâsâni, V, s. 147; Cevzi, II, 7; Merginâni, III, s. 42-44; Mevsili, II, s. 23-24.

olan tehlikenin (=rizikonun) ne zaman gerçekleşeceği gibi hususlar itibariyle *meçhul unsurların* varlığını delil gösterirler. Bu sözleşmede "*riziko gerçekleşmediği takdirde, sigortalının ödediği primler karşılıksız kalacağını iddia ederler. Sigortalı açısından*, sözleşme anında rizikonun gerçekleşmesine bağlı sigorta bedelini ve miktarını bilmediğinden, bedeli elde etme ve tarihi konusunda *belirsizlik* olduğunu savunurlar. Ayrıca sigortalı, senelerce prim öder, sigorta edilen tehlike gerçekleşmediği için hiç bir karşılık alamaz, bu durumda sigortalı zarar etmiş olurken sigortacı kâr etmekte olduğunu söylerler. Diğer taraftan sigorta sözleşmesini yapıp bir kaç prim ödedikten sonra sigortalanan tehlike gerçekleşirse, sigortalı, ödediğinden fazla sigorta bedeli almakla kâr elde etmiş olacağını yani verdiği primlerle kıyaslanmayacak şekilde fazla bir karşılık almış olacağından bununda haksız kazanç olduğunu savunurlar. **Sigortacı açısından ise** sigortalının ne zaman rizikoya uğrayacağını bilmediğinden, sigorta şirketinin elde edeceği primlerin *miktarı* konusunda *belirsizlik* bulunduğunu ifade ederler. Sigortacı elde edeceği primlerin ve ödeyeceği sigorta bedelinin miktarını bilinmemekte olduğunu keza sigorta bedeli, ancak, sigorta riskinin gerçekleşmesi durumunda söz konusu olacağını, riziko gerçekleşmediği takdirde söz konusu olmayacağını ileri sürerler. Sigortalı, primleri, sigorta bedeline karşılık olarak öder, bu bedel ise olması muhtemel olan bir rizikoya bağlanmıştır. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen tehlikeler üzerine yapılacak sözleşmeler ise bâtil veya fâsit görürler.⁴² Klasik eserlerde ivazlı sözleşmelerde sözleşmeye konu olan şeyin *özellik ve miktarını* bilmemek de garar türünden sayılır gerekçesiyle görüşlerini temellendirmeye çalışırlar.

Bu gruptaki bilginler göre taraflardan birinin edim yükümlülüğü *şansa* bırakılmış yani riziko gerçekleştiği takdirde sigorta ettiren sigorta bedelini, ödediği primlerden daha yüksek bir meblağ alacağından kazançlı çıkacak, sigortacı ise zarar edecektir. Aynı şekilde riziko gerçekleşmediği takdirde primler sigortacının elinde kalacağından kârlı çıkacak, sigorta ettirenin ise ödediği primler boşa gideceğinden zarara uğrayacağını ileri sürerek sigorta sözleşmesini, taraflardan biri için kazanç, diğeri için *kayıp şansı* sunan (*alettoire*) bir tür *şans oyunu*, kumar olarak görürler.⁴³ Bu bilginler, taraflardan biri için kazanç diğeri için kayıp şansı bulunan böyle bir sözleşmeyi de klasik akit yapılarına ve ölçülerine göre, İslâm dininin *garar* ve *cehâlet* içerdiği gerekçesiyle yasakladığı sözleşmeler içerisinde değerlendirirler.⁴⁴

Diğer grup bilginler ise sigortanın, satım sözleşmesine (özellikle fasit alış-verişlere) kıyaslanmasını doğru bulmazlar. Sigorta, satım sözleşmesine benzetildiği takdirde karşılıklı bedellerin ne olduğu ve bu bedellerin akde konu olup olamayacağı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu bilginlere göre bu kıyas, maksadının dışında yeni tartışmalara da zemin hazırlamıştır.⁴⁵ Zira ticârî, hukukî ve iktisâdî yönleri itibariyle karma bir yapıya sahip olan sigortanın bir parçası hemen mâli ivazlı akitlelerden özellikle *satım akdine kıyas* yapılmasının doğru olamayacağı da açıktır. Bu bilginlere göre İslâm hukuku açıdan geçerli bir sözleşme belirsizlik içermemesi gerekmele birlikte, bazı ihtiyaçların giderilmesine yönelik işlemlerde (*bu ihtiyaçların giderilmesi için başka alternatifler mevcut değilse ihtiyaç ve zarureten*) belirsizlik faktörü işlemin *tabiatı gereği* tümüyle ortadan kaldırılamıyorsa, belli seviyede tölere edilebilir bir faktör olarak kabul edilmelidir. Belirsizlik belli ölçülerde tölere edilebilir bir faktör olmakla birlikte, İslâm âlimleri arasında "*tölere edilebilir*

⁴² Aliyyan, Şevket, **et-Te'min fiş-Şeriatî vel Kanun**, Suudi 1978 s. 228; Necip, El-Muti, Muhammed., (İmam Nevevi'nin el Mecmu adlı kitabının tetimmesini yazan) **Tekmilâtü Kitabi'l-Mecmu** (Nevevi'nin eseri olan el-Mecmu ile Birlikte) XIII Cidde trs, XIII, s. 403; Abdülaziz, Hammad, "**Ukudu't-Te'min ve Hakikatüha ve hükmuha**" Adlı Makalesi, **Mecelletü'l-Câmiatü'l-İslâmiyye**, sa. 65–66, Kahire 1405, s. 75; Dalgın, **a.g.t.**, s. 878-921.

⁴³ **MBİD**, sa. 19, s. 71–90; Ebu Ceyb, s. 24–30; Dalgın, **a.g.t.**, s. 887.

⁴⁴ Taf. bkz. **MBİD**, sa. 19, s. 71–90; Ebu Ceyb, s. 24–30; Faysal Mevlevi, s. 123; Attar, s. 46; Kalacı, Muhammed Revvas, **Mebâhis fi'l iktisâdil İslâmî min Usulî'l fıkhiyye**, Beyrut 1991, s. 131; Zeki M, s. 100–101; Zühayli, **Fıkhu'l-İslâmî**, IV, s. 445; Abbas, Hüsnü, **Akdü't Te'min fi'l Fıkhi'l İslâmî ve'l Kanun Mukaren**, Kahire trs, s. 36-58; Çeker, Orhan, "**Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi**" Adlı Makalesi, **İlim ve Sanat Dergisi**, sa. 43, Mart 1997, s. 84-86; Kardâvi, Yusuf, **Fıkhu'z-Zekat**, II, s. 880; aynı müellifin **İslâm'da Helal ve Haram**, s. 393; Abduh, İsa, **et-Te'min Beyne'l Hilli ve't Tahrîm**, Dârü'l - l'tisam, Kâhire trs, s. 179-183; Abduh, A., s. 1–198; Dalgın, **a.g.t.**, s. 884-907; Avcı, s. 40.

⁴⁵ Tar. bkz. **MBİD**, 71–90; Beşer, **a.g.t.**, s. 867.

belirsizliğin" derecesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.⁴⁶ Mâli ivazlı akitlerde, akit konusunun *vasıf, miktar, vade* gibi hususlarıyla ilgili kapalılık ve risk bir ölçüde telafi edilebilir olduğundan Hanefilere göre, bu tür gararın akdi sadece ifsat edeceği görüşü hâkimdir. *Meçhul unsurların sözleşmeyi fâsit kıldığı meselesine gelince*, İslâm hukuku, sözleşmelerde taraflar arasında tartışmaya sebebiyet verebilecek olan meçhul unsurların sözleşme esnasında imkânlar nispetinde kaldırılmasını öngörmüştür. Hatta buradan hareketle meçhul unsurların bulunduğu sözleşmeye fasit hükmü verilmiştir. Fukaha'nın bu hükümde dayanak noktası, Hz. Peygamberin "*yanında olmayan şeyi satma*" hadisi olmuştur.⁴⁷ Yani fukahâ hadisin illetinin "*tartışmaya sebebiyet verebilecek şeyler*" olduğu konusunda görüş bildirmiş ve sözleşmeyi fâsit kılan şartlar arasına malın değeri ve ödeme takvimindeki belirsizliği de ilave etmişlerdir. Yalnız istisnai olarak bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) *örf, âdet* ya da *zaruret* esaslarına binaen, böylesi meçhuliyet unsuru ihtiva eden *selem, istisna sözleşmelerine*, meçhuliyeti giderebilecek şartların karşılıklı anlaşmaya konu olması ile cevaz vermiştir.⁴⁸ Sigorta sözleşmesine konu açısından bakıldığında; akde konu olan şeyin (tehlikenin) akit esnasında mevcut olmaması, sözleşmenin karakteristik özelliğinden olduğunu, zira meşruiyetine dair özel delil bulunan *selem ve istisna* akitlerindeki benzer hususun garar olarak değerlendirilemeyeceği gibi sigorta sözleşmesi de değerlendirilmemelidir. Bu bağlamda, *selem ve istisna* akdi gibi sigorta sözleşmesi de bağımsız, nevi şahsına münhasır yeni bir sözleşmedir. Bu sözleşme de kendi şartları içinde değerlendirilmelidir. *Klasik dönemde de zamanının şart ve imkânlarına göre (birlikşiler tarafından) tahmini hesaplar yapılarak garar vasfı içeren bazı sözleşmeler yapıldığı, bu sözleşmelerin her birinde az çok talih ve tesadüfe yer olduğu* bilinmektedir.⁴⁹ Bu cevaz hükmünün illeti insanların böyle bir değişime duydukları ihtiyaç nedeniyle genelden istisna edilmektedir.

Sigorta sözleşmesinde tarafların hak ve yükümlülükleri açık ve kesin bir şekilde tarif edildiği sürece, *gelecekte ihtilaf ve anlaşmazlık söz konusu olmayacağı*, sigortaya bu şekilde bakıldığı için *riziko gerçekleştiği takdirde, sigorta ettiren sigorta bedelini alacak, gerçekleşmediği takdirde de primler elinde kaldığından sigortacını kazançlı çıkacağı* söylenir.⁵⁰ Tek bir sigorta akdi için bu neticeye varılması doğrudur. Bu tür sigortada risk ölçülemeyeceğinden kumar ve bahis sayılabilir. Ancak sigorta *teknîği icabı* bir sigortacının yaptığı belli bir sayıya ulaşan istatistik ve aktüeryal hesap kurulabilen bütün sigortalılar nazara alındığında, sigorta akdinde şans ve talihe yer olmadığı sonucuna varılır. *İstatistik, büyük adetler kanunu ve sigorta tekniği* sigortanın *şans ve talihe bağlı* bir sözleşme

⁴⁶ MBİD, sa. 19, s. 71–90; Ebu Ceyb, s. 24–30; Bardakoğlu, "Garar", İİGYA, II, s. 71.

⁴⁷ Ebu Davut, *Buyu'* 68; Tirmizi, *Buyu'* 19.

⁴⁸ Buhârî, *Selem* 1–7.

⁴⁹ Zira Hz. Peygamber Hayberî fethettikten sonra arazilerini ganimet olarak almıştı. Hayberliler, kendilerinin tarım sahasında daha mahir olduklarını söyleyerek arazinin bakım ve işlenmesine talip oldular. Çıkacak mahsulün yarısı Rasulullaha, yarısı da Yahudilere ait olacaktı. Hurmaların toplama vakti geldiği zaman Rasulullah Abdullah b. Revaha'yı Hayber'lilere gönderdi. Abdullah b. Revâha ağaçlardaki hurmayı **tahmin** etti. Şu hurma ağaçlarında şu kadar şunlarda da şu kadar hurma var dedi. Hayberliler, çok tahmin ettin dediler. Zira Abdullah b. Revaha ağaçtaki meyveleri **tahmin hususunda bilgin (uzman) bir kimse** olup tahminle yetkili kişi idi. Yaptığım tahminin yarısını size deyinince, "*işte bu hak, yer ve gök onunla ayakta durur dediler*". Bu olayda tahminle taksim caiz görülmüştür. (Ebu Dâvud, *Buyu'* 34) Yine Hz. Peygamber "*beyül' arâya*" denilen yaş hurma ile kuru hurmanın tahminen değişimine müsaade etmiştir. Sigortayı câiz görenler Hz. Peygamberin *beyül' –arâya* denilen yaş hurma ile kuru hurmanın değişimini, genel kuraldan bir istisna yaparak, hurmada eşit miktarda olmayan değişimi müsaade etmesini göstermişlerdir. Bu cevaz hükmünün illeti insanların böyle bir değişime duydukları ihtiyaç nedeniyle genelden istisna edilmiştir. Nitekim istisna sözleşmesi alım satım yerleşik kurala göre bu sözleşmenin geçersiz sayılması gerekir. Çünkü sözleşmenin konusunu teşkil eden iş sözleşmesinin yapıldığı esnada mevcut değildir. Hâlbuki ortada olmayan bir şey için sözleşme yapmak câiz değildir. (Ebu Dâvud, *Buyu'*, 70); Fakat insanlar öteden beri bu muameleyi yapıp gelmişlerdir ve içtihat ehlerinden hiçbir kimse buna karşı çıkmamıştır. Kıyasa aykırı olmakla birlikte istisnaen câiz görülmüştür. (Şa'ban, 124; Çağrı, Mustafa, "Arâya Md", İİGYA, I, s. 153) Keza Huneyn seferinden sonra Hz. Peygamber'e, Hevâzin kabilesi mensupları Müslüman olarak geldiler. Rasullah (s.a.v.)'dan mallarını ve esirlerini kendilerine geri vermesini istediler. Rasullah (s.a.v.), ben sizi bekledim gelmeyeceğinizi sandığımdan esirleri ve malları taksim ettim. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunlara, "*ya esirlerinizi ya da mallarınızı iki şıktan birini tercih ediniz*" buyurdular. Onlar da esirlerini tercih ettiler. Rasullah onlara söz vererek anlaştı. Ashabına dönüp şöyle buyurdu. "*Bu Hevâzin munsapları kardeşleriniz kusurlarından rucu ederek bize geldiler. Ben onlara esirlerini (ivazsız olarak) geri vermeyi uygun görüyorum. Sizden kim kendi arzusuyla ivazsız olarak bunu yapmak istiyorsa bunu yapsın. Sizden her kim kendi hissesi üzerinde bağlı kalmak, ivazsız vermemeyi arzu ederse bu bedeli ona biz, Allahu Teâlânın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz.*" Rasullah (s.a.v.) ödeme zamanı ve miktarı bilinmeyen böyle bir sözleşmeye onay vermiştir. Bu meselenin konusunda, vasfı ve zamanında da büyük ölçüde cehâlet vardır. Ebu (Dâvud, Cihat 121; Kamil Miras, VII, s.96) Bu örnekleri daha çoğaltmak mümkündür.

⁵⁰ Şerkadi, Muhammed, "Te'minül-Müteamiliyne Zıddül-Hudai ve'l-Garar", *Mecelletü'l-Ezher*, XXV/2, Kahire 1954, s. 232-236; Büyükdenez, Adnan, "İslâmi Açıdan Sigorta" Adlı Makalesi, *İzlenim Dergisi*, sa. 40, Aralık 1996, s. 30.

olduğunu engellediğini, bu bilime saygı duyulması gerektiğini, sigortacı, sigortalılar topluluğunun verdiği primlerle taahhüt etmiş olduğu rizikoları karşıladığını ileri sürerler. Keza 18. yüzyıla kadar Batı'da da sigorta işlemleri, şansa bağlı bir akit olarak kabul edildiği, ancak bu durum, ilk defa Alman hukukçusu Halley tarafından, sigorta akdi, istatistik, ihtimaller hesabı ve büyük adetler kanunu gibi bilimsel ve teknik temele dayandırılarak riskin ölçülebildiği, sigortada artık belirsizlik bulunmadığı, sigorta sözleşmesi ve sistemine *teknik, ekonomik ve hukukî* yönleriyle bir bütün olarak bakıldığında, bu sözleşmenin *şansa veya şarta bağlı* olduğu söylenemeyeceği savunulur. Artık teknik hesaplarla risk ölçülebilmekte bu teknik sayesinde *bireysel* olarak belirsiz olan riziko *kollektif* olarak belirlenebilmektedir.⁵¹ Zira belli bir riskin (*sigorta edilen riskin*) gerçekleşme ihtimâli bireysel düzeyde değil ancak kollektif düzeyinde doğruya yakın bir biçimde belirlenebileceği diğer bir ifade ile belli bir riskin gerçekleşme ihtimâli bireysel düzeyde bilinemez ve belirsizken, kollektif düzeyde tahmin edilebilir ve büyük ölçüde belirlenir.⁵² Zira özel sigortalar kural olarak, istatistik ve aktüeryal ilimlere göre gerçekleşme ihtimalleri ölçülebilen rizikoları teminatı altına aldığı, artık riziko ölçülebilmekte ona göre prim takdir edilmekte olduğu, hesaplarda sapmalar olursa diğer teknik hesaplar yani reasürans ve *retresosyon* gibi tekniklerle teminat altına alındığı gerekçeleri ileri sürerek görüşlerini temellendirmeye çalışırlar.⁵³ Biz de bu bilimsel görüşe katılıyoruz. Sigorta alanında *uzman olanlar*, sigorta hakkında belirsizlik (*garar ve cehalet*) olduğu söylemlerinin pratikte gerçeği yansıtmadığını bilirler.⁵⁴ Keza, sigorta sözleşmesini, (bazı yönlerden benzerlik göstermiş olsalar da) İslâm fıkıh doktrinindeki bazı özel akitlere ve özellikle *teminat sözleşmelerine, sonuçları itibariyle tâlih ve tesâdüfe bağlı sözleşmelere* kıyaslanmanın doğru olmayacağını da söyleyebiliriz.

3. 2. SİGORTA RİBÂ VE FÂİZ İLİŞKİSİ

Sigorta sözleşmesinde ribâ ve fâiz unsuru bulunduğu iddiasını ileri sürenler, görüşlerini şu şekilde temellendirirler: Sigorta sözleşmesi, *ivazlı* karakterde iki taraflı, karşılıklı borç doğuran irâdî bir sözleşmedir. Bu takdirde, sigortada, *sözleşme konusunun ve karşılıklı bedellerin* ne olduğunun bilinmesi ve *bu bedeller arasında denklik* gereklidir. Sigorta sözleşmesinde karşılıklı edimler, *sigorta primi* ile *sigorta bedeli* olup bu sözleşme paranın parayla satımı şeklinde algılanmıştır. Bu iddia sahiplerine göre sigorta sözleşmesinde, sigortacının sigortalıya ödediği primlerden daha fazla miktarda para vermesi halinde *fazlalık fâizi* (*ribe'l- fazl*), buna eşit miktarda bir ödeme dahi yapsa aradaki gecikmeden dolayı *gecikme fâizi* (*riben - nesie*) söz konusudur.⁵⁵ Yine bu bilginlere göre; sigortada mevcut bulunan fâiz unsurunun, karşılıklı bedellerden birinin *sigorta primi diğerinin sigorta güvencesi* olduğu gerekçesiyle, iki farklı cins arasında gerçekleştiği ileri sürülerek kapatılmak istendiğini, hâlbuki güvence, taksitlerin karşılığı olmadığını, hiç bir sigortalı, yalnız güvence karşılığında primleri ödemeye razı olmayacağını ileri sürerler. Bu güvence, sigorta bedelinin verileceğine dair güven şeklinde düşünülebilir ki o da karşılığın tazminat olmasını gerektirir. Sigortada, sigorta bedeli, primlerin karşılığıdır. Bu takdirde güven, bu sözleşmenin semeresi olup bireyi bu sözleşmeyi yapmaya sevk eden bir etkidir. Ama sözleşmenin konusu değildir. Klasik fıkıh doktrininde mevcut sözleşmeler

⁵¹ Frank, Knight, *Risk, Uncertainty and Profit*, Houghton Mifflin Company, Boston 1921, s. 223.

⁵² Irwing, Ffeffer, *Insurance and Economic Theory Homewood*, Illinios Richard D. Irwin Inc, 1956, s. 42; HSY, Md.19-23; Kender, s. 107; Bozer, Ali, *Sigorta Hukuku*, BTHAEY, Ankara 1965, s. 122; Omağ, K. Merih, *Banka ve Sigorta Hukuku*, AÜAÖFY, Eskişehir, 1995, s. 102; Hatemi, Hüseyin / Serozan, Rona / Arpacı, Abdülkadir, *Borçlar Hukuku Özel Bölüm*; Filiz Kitabevi, İstanbul 1992, s. 561; MBİD, sa. 19, s. 54.

⁵³ Bozer, SH 78-117; Omağ, SH, s. 63-97; Atasagun, s. 85. Çaldağ, s. 44; Pekiner, s. 187; Arseven, s. 49; Cahit, s. 7-26; Atabek, SH, s. 1-17; Bozer, SHDN s. 68; Kender, 107; Abduh İ., s. 164; Sigortanın kollektif niteliğini göz önünde tutarsak, sigortayı bireysel düzeyde belirsizlik ve bilinmezlik taşıdığı gerekçesiyle reddetmek doğru ve uygun bir yaklaşım değildir. (Siddiği, 40-41; Rashid, 10; Ebul Mecid, Hark, *Min Ecli Te'mini'l-İslâmi Muâsir*, Mısır 1993, s. 23; Cemal, 76; Akev, Sahir Talat, *Türk Hususi Hukukunda Kumar ve Bahis*, İstanbul 1964, s. 233) Akdin esas konusu belirli olduğu taktirde ona tabi olan unsurların belirsizlik taşımasının akdin sıhhatini etkilemeyeceğidir. (Dönmez, "Garar", XIII, 366- 371) HSY, Md.19-23; Spurling, Daid, *İş Dünyası ve Ticâret*, MEBY, Ankara 1995, s. 133.

⁵⁴ Sağlam, Hadi, "Sigorta Sözleşmesinde Belirsizlik (Garar ve Cehalet) Var mıdır? Sigortada Belirsizliğin Varlığı Tartışmalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" e-Akademi İnternet Dergisi 95. sayısında yayınlanmıştır.

⁵⁵ Faysal Mevlevî, s. 124; Ebu Ceyb, s. 36; Abbas, s. 65-67; Attar, s. 48; Dalgın, a.g.t. s. 907; Zühayli, Vehbe, a.g.t. s. 550; Abbas, Hüsnü, "es-Siyâsetü'l-Mâliyye li Devleti'l-İslâmiyye" Adlı Makalesi, *Mecelletü'l Şer'ia ve'd-Dirâsati'l İslâmiyye*, V/10. Kuveyt 1988, s. 43; MBİD, sa. 19, s. 104; Misri, Abdüssemi, *et-Te'minü'l-İslâmi*, Kahire 1987, s.10.

içerisinde *güven* olan bir sözleşme çeşidinin olmadığını da ifade ederler.⁵⁶ Keza bu bilginler; sigortacı şirketin, topladığı primleri fâizde değerlendirerek sigortalılara sigorta bedeli olarak vermekte olduğunu ileri sürerler. Bu durumda sigortada, sigorta bedelinin, primlerden fazla olan meblağı kâr olarak düşünmenin de doğru olmadığını, zira şirkette kâr, sözleşmede yüzde olarak konulmalı, fiilen gerçekleştiği takdirde sözleşmede belirtilen oranlarda sigortalılara yansıtılmalıdır. Ancak sigortada, sigorta bedeli başlangıçta belirlenmekte, sigortalı, sigortacı hiç kâr etmese dahi riziko gerçekleşince başlangıçta belirlenen bu sigorta bedelini almaktadır. Bu fâiz değil de nedir diye de sormaktadırlar?⁵⁷ Yine sigorta sözleşmesinde *fâiz kavramı* yerine, *kâr kavramı* kullanılarak bu vasıf yumuşatılmak istenmekte olduğunu, hâlbuki ekseri sigorta şirketleri işlemlerini bankalar aracılığı ile yürüttüğünü, acentelerin yanında bankalar da belli bir komisyon alırlar ki bu bir tür fâizli işlem ve sömürürü aracı olduğunu da ifade ederler.⁵⁸

Sigortada ribâ bulunmadığını söyleyen bilginler; sigortanın satım sözleşmesine kıyaslanmasının doğru olmadığını ifade etseler de sigortayı satım sözleşmesine kıyaslayanlara cevap sadedinde görüşler ileri sürmüşlerdir. Sigortayı, satım sözleşmesine kıyaslaması bir takım yeni tartışmaları da beraberinde getirdiği, satım sözleşmesinde olduğu gibi sigorta sözleşmesinde de karşılıklı bedellerin ne olduğu, bu bedellerin akde konu olup olamayacağı tartışmaları izlemiştir. Sigortayı satım sözleşmesine kıyaslayan bilginler, sigorta sözleşmesindeki karşılıklı bedellerin, *sigorta primi* ile *sigorta bedeli* olmadığını aksine mübâdele edilen bedellerin sigorta primi ile sigortacı tarafından sağlanan *güven ve teminat olduğu* görüşündedirler. Bu bilginlerin görüşüne göre sigorta yaptıran kişi tehlikenin fiilen gerçekleşmesiyle bağlantılı olmaksızın sözleşmeyi yaptığı anda doğrudan bir *güvene* kavuşmaktadır. Sonuçta bu kişi için tehlikenin gerçekleşmesi ile gerçekleşmemesi arasında bir fark yoktur. Bu görüşteki hukuk bilginlerine göre bu *güven* hali, sigortacının bu kişiye sözleşme sonucunda bir prim karşılığı sağladığı himayenin, *garanti ve teminatın*, rizikodan önce sigortalının mânevi bir menfaatini, rizikodan sonra ise damân himayesi taahhüdüyle, sigortanın *ivazlı karakterinin* tam olarak muhafaza edilmiş olduğunu söylemektedirler.⁵⁹ Ancak psikolojik ve soyut bir kavram olan *güvenlik ve teminat hissi*, sigorta sözleşmesinin gerçek yapısının ve unsurlarının dışında, sadece sözleşmeyi yapanın sâiki niteliğinde olması, üstelik bu güven mâlî bir özellik taşımayan ve para ile değeri tespit edilemeyecek sırf psikolojik bir durum olması yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İşte tartışmalardaki belki de bu zayıf nokta sebebiyle başka bir grup da sigortada mübâdele olunan bedellerin sigorta primi ile sigortacının üstlendiği *damân* olduğu görüşüne varmışlardır.⁶⁰ Buna göre *damân* sırf psikolojik bir unsur olan *eman ve güvenlikten* farklı olup İslâm hukukunda mâlî bir kavram olarak düşünülmüştür. Sigortadaki bu damânın, mâlî özelliğine rağmen sigorta bedelinden ayrı bir olgu olduğu söylenmektedir.⁶¹ Zira işin aslında sigortacı, tehlikenin gerçekleşmesi halinde belirli bir miktar parayı vermektен çok, bu tehlikeden doğan zararı kapatmayı ya da bunu tazmin etmeyi taahhüt etmektedir. Sigorta ettirenin hakları da doğrudan doğruya tehlikeden doğacak zarara (rizikoya) bağlıdır ve sigortalıya ödenecek meblağ bu zararın miktarına göre belirlenir. Buna göre sigorta sözleşmesindeki tarafların edim yükümlülüğü mübâdelesi, bir miktar para olan *prim* ile *potansiyel* rizikonun telafisi anlamına gelen *damân* arasında olduğundan, iki farklı cins arasında olduğu ileri sürülür. Sonuçta taraflar arasında cins birliğinden kaynaklanan ribâ ihtimâlinin burada mevcut olmadığı söylenmektedir.⁶² Böylece sigorta sözleşmelerinde karşılıklar, sigorta primleri ile sigorta güvencesi arasında gerçekleşir. Bedellerden biri menfaattir, o da kendisinde fâiz cereyan eden eşyalardaki altı sınıfa dahil değildir. Bu sınıflara kıyas yolu ile giren şeylerden de değildir. Zira iki

⁵⁶ Zeki M., s. 117; Ali Hafif, *a.g.t.* s. 33; Dalgın, *a.g.t.* s. 888; Aliyyan, s. 215.

⁵⁷ Ebu Ceyb, s. 36; Aliyyan, Şevket, "*et-Te'min ve Bediluhu fi Nazari'l-İslâm*", Adli Tebliğ, 1. Uluslar Arası İslâm Konferansı Toplantısı, Mekke 1976, *Teksir*, s. 14; Attar, s. 23; Recep Temimi, *İFAM*; II, sa. 2, s. 557.

⁵⁸ Abduh, I., s. 41.

⁵⁹ Zerka, s. 50–51; Cemal, s. 25.

⁶⁰ Ali Hafif, s. 5; Cemal, s. 26.

⁶¹ Ali Hafif, s. 18; Faysal Mevlevi, s. 79.

⁶² Cemal, s. 26.

bedelin cinsleri farklıdır. Sigorta sözleşmesi yapıldığı anda, her iki taraf için karşılıklar mevcuttur. Bu bağlamda sigorta sözleşmesinde ne “*gecikme fâizi*” ne de “*fazlalık fâizi*” söz konusu olmadığını ileri sürerler.⁶³ Hâlbuki sigorta sözleşmesindeki *teminat da (güven, sigorta himayesi)* hukuken korunan bir menfaattir. Menfaatler ise mülkiyet hakkını doğurur. Gerçek veya tüzel kişiler hukuken korunan bu menfaat üzerinde sözleşme ile tasarrufta bulunabilirler. Görüldüğü gibi karşılıklı menfaatin, sigortaya konu olup olamayacağı tartışmaları, “*ayn olmayan güvenin, hissî, psikolojik ve soyut bir kavram*” olmasından kaynaklandığını sanıyoruz.

V. SİGORTA SÖZLEŞMELERİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİMİZ.

Soysal değişme ve gelişmeler karşısında “*sorumluluk hukuku*” yeniden yorumlanmış sonuçta; “*kusursuz sorumluluk ilkesinin*” kabulü “*sigorta*” kavramını doğurmuştur. ***Gerek zarar (tazminat) sigortaları, gerekse meblağ sigortalılarının mantığı aynıdır:*** Her iki sigorta çeşidi de ihtiyaç duyulan bir “*tedbir*” olarak görülmeli ve sigortalı topluluğunun aralarında gerçekleştirdikleri bir “*yardımlaşma*” olarak algılanmalıdır. Bu yardımlaşmanın kavramsal bazda “*sigorta*” ile ifade edilmesi bu sözleşmenin yardımlaşma mahiyetini değiştirmez. Keza sigorta fonunun işletilmesinden doğan *kârın bir teşvik unsuru* olarak bulunması, sigortalıların *yardımlaşma gayesini* de ortadan kaldırmaz. Devletin teşvikleri yanında, fonun garantili alanlara yönlendirilmesi, bunun da kâr saikiyle desteklenmesi, sosyal güvenlik tedbirlerini sadece ***devletin doğrudan vergilerden finanse etmek yerine taksim, kredi sigortası, hayat sigortası ve bireysel emeklilik sistemleri*** gibi yeni finansal araçlar üreterek, bireyleri de işin içine katması, devletin sosyal hukuk alanında ortaya koyduğu sosyal güvenlik politikalarından biri gibi durmaktadır. Fonların zorunlu olarak devlet garantili yatırımlara yönlendirilmesi ve böylece üretime katkı sağlanmasıyla elde edilen gelir, ribâ değil devletin bir yardımı ve ihsanı olarak görülmelidir. Bu garantili yatırım alanlarının (*iktisadi anlamda reel piyasa koşulları da dikkate alındığında*) ***hukuken haksız kazanç*** olarak değerlendirilmesini de doğru bulmuyoruz. Yıllardır sosyal güvenlik sisteminin açıkları devletin hazinesinden karşılanırken bir haksızlıktan söz edilmemesi de düşündürücüdür.

Günümüzde *ihtiyaç duyulan, zaruret ve ticârî örf haline de gelmiş bulunan* sigorta müessesesi ve soysal güvenlik tedbirleri, *birey, toplum ve devletin bekası için faydalı ve devletin görevleri* arasındadır. Bu durum klasik fikhî ifade ile “***maslahat ve istihsân***” olarak ifade edilir.⁶⁴ Zira Peygamberimiz (sav), *deveyi bağlayıp öyle tevekkül edilmesini* istemektedir.⁶⁵ Devenin sağlam bağlanması, bu sistemin hukukî yasal bir zemine oturtulması, *tarafların hukukunu koruyacak adil bir düzenlemenin yapılması* demektir. Keza devenin başkasının bağına bağlanmaması gerektiği de açıktır. Ancak devletin bağından her vatandaşın istifade etme hakkı da bulunmaktadır.

Sonuçta, insanlar ve kurumların, karşılaşma olasılıkları bulunan risklerin yol açacağı zararları önlemek amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları organizasyon olarak ***sigorta işletmeleri***, gerek *bireysel emeklilik sistemi*⁶⁶ ve *hayat sigortalıları, gerekse kredi sigortalıları*⁶⁷ ve *tarım sigortalıları*⁶⁸ aynı üniteler arasında, aynı tür rizikolara karşı sigorta ettirenlerin *karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmasının organize edilmesinden* ibarettir. Sigorta işletmeleri, risklerle karşılaşma olasılığı bulunan ekonomik üniteleri bir araya getirmekte ve belirli bir bedel karşılığında risklerin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak zararı karşılamayı taahhüt etmekte oldukları anlaşılmaktadır.

⁶³Bkz. Abdüssettar, Ahmet Necdi, **Akdü't-Te'min Beyneş-Ser'iatı ve'l-Kanun**, Basılmamış Doktora Tezi, Kahire 1972; Zerka, s. 51; Faysal Mevlevi, s. 53.

s. 311; Rashid, s. 9; Büyükdeniz, s. 30; Musleh-Ud-Din, s. 143–146; Sağlam, Hadi, “*İslâm Hukukuna Göre Sigorta- Ribâ Ve Fâiz İlişkisi Görüşlerinin Değerlendirilmesi*” **e-Akademi**, İnternet Derginin 84. sayısında yayınlanmıştır

⁶⁴Bkz. Sağlam, Hadi, **Çağdaş Problemler Karşısında İslâm Hukukuna Dinamizm Sağlayan Metotlar** adlı makale, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Erzincan 2009, s. 512–516.

⁶⁵ Tirmizi, *Kıyamet* 60.

⁶⁶ Sosyal güvenlik reformunun bir parçası olan 4632 sayılı *Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu* 2001 yılında yürürlüğe konulmuştur.

⁶⁷ 2009 tarihinde kredi sigortalıları genel şartları yayınlanmıştır.

⁶⁸ TTK 1316; Taf. bkz. Çetin, Bahattin, **Tarım Sigortalıları**, Mobil Yayınları, Ankara 2007, s. 31.

SONUÇ

Soysal değişme ve gelişmeler karşısında “**sorumluluk hukuku**” yeniden yorumlanmış sonuçta; “**kusursuz sorumluluk ilkesinin**” kabulü “**sigorta organizasyonlarına**” zemin hazırlamıştır. Bilindiği üzere iktisâdî açıdan farklı iki dünya görüşünü yansıtan *zorunlu sosyal güvenlik müesseseleri* ile *ihtiyarı-özel güvenlik tedbirleri*, diğer bir ifadeyle **sosyal sigortalar** ile **özel sigortaları** birbirinden ayıran kriterler kesin çizgilerle ifade edilemeyip özü itibarıyla aynı gayeye yöneliktir. Sonuçta, dini açıdan sıcak bakılmayan *özel sigortalar ile zorunlu emeklilik sigortası* (SSK. ES. Bağ-Kur =SGK) arasında karakteristik bir farkın bulunmadığı söylenebilir. Binaenaleyh, aynı durum *kooperatif (=yardımlaşma) sigortası ile ticârî sigortalar* arasında da söz konusudur. Zira her ikisinin de temelde aynı gayeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal olgular, bilimsel gelişmeler, iktisadi koşullar ve ticârî teâmüller, garar ve cehâlet içeren akidlerin yapısına önemli katkı sağladığından, sigorta konusu değerlendirilirken, her bir akdin karakteristik niteliği ve toplumsal ihtiyaçların da göz önünde bulundurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Sistemin işleyişini yakından izleyenler, sigortada **belirsizliğin** değil **riski müştereken üstlenme** fikrinin ağır bastığı, bütün müesseselerde olduğu gibi sigorta müessesesinde de *insan faktörü, kanuni düzenleme ve boşluklar, şirketin işleyişi ve yönetim biçiminden* kaynaklanan ve ihtilafa neden olan vasıfların, sigortanın aslından değil de ondan ayrılabilir vasfında bulunduğu, bunların da hükme varmada temel teşkil ettiğini görürler.

İslâm hukuk bilginlerinden bazıları, sigorta sözleşmesini, aslında fâiz vasfı taşıyan bir sözleşme olduğundan bâtıl, bazıları da toplanan primlerin fâizli enstrümanlarda değerlendirildiği gerekçesinden hareketle fâsit bir sözleşme olarak görürler. Anladığımız kadarıyla, sigorta sözleşmesinin fâiz vasfı taşıdığı gerekçesi, aslında olmayıp kavramsal ve pratikteki uygulama şekliyle ilgilidir. Daha çok ülkemizde sigortacılık sektörü gelişmemiş olduğundan, sigortacılık faaliyetlerinin bankalar aracılığıyla fonksiyonlarını sürdürmelerinden kaynaklanan kültür problemlerini de dikkate almak gerekir. Ülkemizde sigorta müesseseleri, bazı Batılı ülkelerde olduğu gibi bağımsızlığını elde edememiş olduğundan; taşralarda bankalar gibi örgütlenemeyip günümüzde bankalar bünyesinde faaliyetlerini belli bir komisyon karşılığında sürdürmektedirler. Binaenaleyh, ticârete yardımcı kurumları bir insana benzetecek olursak; gövdeyi *sigorta*, kolları da *banka* ve *borsa* oluşturur. Asıl gövde konumunda olan *sigorta*; bünyesindeki fonundan, *riziko primleri fonu “para piyasalarını”, tasarruf primleri fonu ise “sermaye piyasalarını”* fonlayarak ekonomide katölüzör görevini üstlenir. Sonuçta ülkemizde sigortacılık sektörü, devletin iktisat politikaları ve milletin *sosyo-ekonomik* ve *sosyo-kültürel* anlayışları gereği sağlam bir zemine oturtulamamıştır. Sigortacı veya sigortalı, fonlarını devletin zorunlu-garantili yatırım araçlarında değerlendirmeleri, devletin özel sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanındaki topluluğa hukuken bir yönüyle *güvence yükümlülüğü*, bir yönüyle de *sosyal yardım* olarak algılanmasının önündeki kültür engelini aşamadığı sanılmaktadır. Binaenaleyh, sigorta bir yardımlaşmadır. Toplumun huzuru ve devletin kalkınması için de özel sigorta fonları gereklidir. Bir zaman sonra, Şili’de olduğu gibi devletin, bütün sosyal güvenlik kurumlarını özel sektör aracılığıyla işletmesi de söz konusu olabilir. Bugün bireysel emeklilik sistemi bunun bir göstergesi gibi durmaktadır.

Tarih boyunca *emek* ve *sermaye* mücâdelesinin bir anlaşmayla sonuçlanması neticesinde günümüz dünyasında *risk sermayesi (venture capital)* denilen *mudârabe* ortaklığına doğru bir yöneliş gözlemlenmektedir. Bu duruma hayat sigortası ve BES şirketleri açısından bakıldığında, anonim ortaklıkların karşılıklı yardımlaşma sigortası şekline dönüşmesi yanında, sigorta işletmeleri anonim özelliklerini korumakla birlikte, sigortalıları *kâra ortak* eden uygulamalara geçilmiştir. Zira hayat sigortalarında *aktüeryal verilerden* hareketle hesaplanan sâfi primden ayrılan *riziko primi* sigortalılar arasında *zımnen* karşılıklı yardımlaşma esasına dayanmakta ayrıca sâfi primden ayrılan *tasarruf primlerinin* ise toplanılan fondan yatırımlara yönlendirilerek elde edilen kâr, sigortalılar topluluğuna emeklilik sigortası olarak dağıtılmaktadır. Günümüzde daha çok karma yapıyla işlev gören hayat sigortaları, bazı ülkelerde “*kardeşlik ortaklığı*” şeklinde tanımlanmıştır. Sonuçta, meblağ sigortalarının temeli, *zımni* yardımlaşma ve *müteselsil kefâlet* eksenini etrafında *odaklaşan* kâr sâikiyle hedefini bulan bir tür irâdî/zorunlu tasarruf sandığı mahiyetinde, *emek-sermaye* ortaklığı şeklinde organize edilen “*fon yönetim esasına*” dayalı, bir tür “*özel sosyal güvenlik müessesesi*” olduğu anlaşılmaktadır. Binaenaleyh,

bireysel emeklilik sistemi de hukukî açıdan yardımlaşma, ticarî açıdan mudarâbe şirketi gibi çalışan bir sistem haline gelmiştir. Zira toplumların kültürel yapılarına göre gelişmekte olan bu müessesenin zaman içerisinde geçirdiği merhalelerden birine çoğu kez takılıp kalındığı, bünyesindeki hızlı değişimler nedeniyle pratikteki realiteler karşısında söylenenlerin çoğunun da geçmişte kaldığı da söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABBAS, Hüsnü, **Akdü't Te'min fi'l Fıkhi'l İslâmi ve'l Kanun Mukâren**, Kahire trs.
_____, "*es-Siyâsetü'l-Mâliyye li Devleti'l-İslâmiyye*" Adlı Makalesi, **Mecelletü'l Şer'ia ve'd-Dirâsati'l İslâmiyye**, V/10. Kuveyt 1988.
- ABDUH, Abdülmuttalib, **et-Te'minü-l-İslâmiyyü**, Daru'l-Kitâbi'l-Câmî, Kahire 1988.
- ABDUH, İsa, **et-Te'min Beyne'l Hilli ve't Tahrim**, Dâru'l - İ'tisam, Kâhire trs.
- ABDUH, Muhammed, "*et- Te'min al'l-Hayat*", Fetva, **Mecelletü'l-Ezher**, XXXVIII, sa. 7. Kahire 1966.
- ABDÜLAZİZ, Hammad, "*Ukudu't-Te'min ve Hakikatüha ve hükmuha*" Adlı Makalesi, **Mecelletü'l-Câmiatü'l-İslâmiyye**, sa. 65-66, Kahire 1405.
- ABDÜSETTAR, Ahmet Necdi, **Akdü't-Te'min Beyneş-Şer'iatı ve'l-Kanun**, Basılmamış Doktora Tezi, Kahire 1972.
- AKEV, Sahir Talat, **Türk Hususi Hukukunda Kumar ve Bahis**, İstanbul 1964.
- ALİ HAFİF, "*et-Te'min ve Hükümühü ala Hedyi's-Şer'iatı ve Usulihe'l-Ammeti*", Adlı Tebliği **Teksir**, 1. İslâm İktisat Toplantısında Sunduğu Tebliğ Mekke 1976.
- _____, **ed-Damânü fi'l-Fıkhi'l-İslâmi**, I, Ma'hedü'l-Buhus ve'd-Dirâseti'l-Arabiyye, Dâru'l-Kütüb, Kahire trs.
- ALİ HAYDAR, **Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelletü'l-Ahkâm**, I, Beyrut trs.
- ALİYYAN, Şevket, **et-Te'min fiş-Şeriatı vel Kanun**, Suudi 1978.
- _____, "*et-Te'min ve Bediluhu fi Nazari'l-İslâm*", Adlı Tebliğ, 1. Uluslar Arası İslâm Konferansı Toplantısı, Mekke 1976.
- ARMAĞAN, Servet, "*Sigorta Konusu ve İki Belge*", Adlı Makalesi **Hukuk Fakültesi Halil Arslanlının Anısına Armağan**, İÜHFY, İstanbul 1978.
- ARSEVEN, Haydar, **Sigorta Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 1991.
- ATABEK, Reşat, **Sigorta Hukuku**, Duygu Matbaası, İstanbul 1950.
- ATAK, Coşkun Can, "*Osmanlı İltizam Sistemi*" Adlı Makale, **Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi**, sayı 71, Nisan 1991.
- ATASAGUN, Emin, **Türkiye'de Sigortacılığın Gerçek Yönü**, Güray Matb, İstanbul 1978.
- ATTAR, Abdunnasır Tefvîk, "*Hükmu's-Şeriatı'l-İslâmiyyeti fi't-Te'min*", **Teksir**, 1. Uluslararası İslâm Ekonomisi Konferansında sunulan Tebliğ, Mekke 1976.
- AVCI, Mustafa, **İslâm'a Göre Sigorta**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.
- BARDAKOĞLU Ali, "*Sigorta*", **İnanç İbadet İtikat Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, IV. İstanbul 1999.
- _____, **İlmihal, İslâm ve Toplum**, İSM Yayınları, I-II, İstanbul 1999.
- BEŞER, Faruk, "*İslâm Şeriatı Açısından Sigorta*", Adlı Tebliği, **1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Şirket ve Yönetimi Finans ve Borsa, Zekat, Fâiz Sigorta, Tebliğler, Müzakereler, Sonuç Bildirileri, Kombad Yayınları, Konya 1997.
- _____, **İslâm'da Sosyal Güvenlik**, DİBY, Ankara 1987.
- BİLMEN, Ömer Nasuhî, **Hukukî İslâmiyye ve İstilahâtı Fıkhiyye Kâmusu**, VI, Bilmen Yayınları, İstanbul 1985.
- BOZER, Ali, **Sigorta Hukuku**, BTHAEY, Ankara 1965.
- _____, "*Sosyal ve Özel Sigortalıların Arasındaki Münasebetler*", Adlı Malale, **AÜSBFD**, sa. 2, XVII, Ankara 1963.
- _____, **Sigorta Hukuku Ders Notları**, Ankara 1976.
- BÜYÜKDENİZ, Adnan, "*İslâmi Açısından Sigorta*" Adlı Makalesi, **İzlenim Dergisi**, sa. 40, Aralık 1996.
- CAHİT, Nomer, "*Türkiye'de Reasürans İnhisarı*" Adlı Makale, **Reasürans Hukuku**, II. sa. 1-2, 1984.
- CEMAL, Ahmet Muhammed, **Mecelletü's Şer'ia ve'l Kanun**, "*Teemmülât fi Mevâkı'l-fıkhi'l İslâmi min Kadıyyeti'l Te'min*" adlı makalesinden, Birleşik Arap Emirlikleri Ü. Hukuk ve İslâm Hukuku Fakültesi. sa, 7, 1993.
- _____, **Ukudu't-Te'min Beyne'l-İtiraz ve't-Te'yid**, Mekke 1980.
- CEVZİ, İbn Kayyım, Muhammed b. Ebu Bekr, **İ'lâmü'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemin**, II, Beyrut 1993.
- ÇALDAĞ, Yurdakul, **Sigorta İşletmeleri ve Muharebesinin İncelenmesi**, İTİA Yayınları 1979.
- ÇEKER, Orhan, "*Bir Sigorta Müessesesi Uygulama Projesi*" Adlı Makalesi, **İlim ve Sanat Dergisi**, sa.43, Mart 1997.
- ÇETİN, Bahattin, **Tarım Sigortalıların**, Mobil Yayınları, Ankara 2007.
- DALGIN, Nihat, "*Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalılarına Yeni Bir Yaklaşım*", Adlı Tebliği, **1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Şirket ve Yönetimi Finans ve Borsa, Zekat, Fâiz Sigorta, Tebliğler, Müzakereler, Sonuç Bildirileri, Kombad Yayınları, Konya 1997.

_____, **İslâm'ın Işığında Sigortacılık**, Trabzon 1996.

DERYAL, Yahya, "*Türk Hukukunda Kooperatiflerin Hukukî Niteliği*" Adlı Makalesi, **Oğuz İmregün'e Armağan**, İÜHFYayımları, İstanbul 1998.

DESCHENAUX, Henri Tercier Pierre, **Sorumluluk Hukuku**, (çev: Özdemir Salim), Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

DİLİK, "*Sosyal Güvenlik Kavramı*", Adlı Makale, **BTHD**, sa. I. Haziran 1987.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, Din İşleri Yüksek Kurulu, **Diyanet Dergisi**, sa. 83, Kasım 1997.

DÖNMEZ, "*Garar*", XIII, 366- 371

DÖNDÜREN, Hamdi, **Ticaret Rehberi**, Erkam Yayınları, İstanbul trs.

EBU CEYB, Sa'di, **et-Te'min beye'l-Hatarı ve'l-İbahâ**, Beyrut 1989.

EBU'L MECİD, Hark, **Min Ecli Te'mini'l-İslâmi Muâsır**, Mısır 1993.

EREN, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, I, Beka Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1998.

Frank, Knight, **Risk, Uncertainty and Profit**, **Houghton Mifflin Company**, Boston 1921, s. 223.

GEORGE WANNAGAT, **Lehrbuch des Sozialversicherungsrechts**, I, Band 1 ve oradan alınan; Kaskel/Sitzler, Grundriss des sozialen Versicherungsrechts, Berlin 1912.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitapevi, Ankara 1995.

GÜRİZ, Adnan, **Hukuk Başlangıcı**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.

HATEMİ, Hüseyin / Serozan, Rona / Arpacı, Abdülkadir, **Borçlar Hukuku Özel Bölüm**; Filiz Kitabevi, İstanbul 1992.

HEYET, **Feteva'l Hindiyeye**, VI, Beyrut 1980.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâma Giriş**, Nur Yayınları, Ankara 1961.

IRWING, Ffeffer, **Insurance and Economic Theory Homewood**, **Illinois Richard D. Irwin Inc**, 1956,

İBN ÂBİDİN, Muhammed b. Emin, **Hâşiyetü Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, IV, Karaman Yayınları, İstanbul 1984.

_____, **Mecmuatür Resâil**, II, stanbul 1325.

İNALCIK, Halil, "*İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devletindeki Şekillerle Mukayesesi*" Adlı Makale, İslâmi İlimler Enstitüsü Dergisi

İNAN, Ali Naim, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, AÜHFY, Ankara 1984.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, III, M.E. B.Yayımları, İstanbul 1977.

İSLÂM FIKIH AKADEMİSİ MECMUALARI, II, sa. 2, s.544–1211..

İSLÂM FIKIH AKADEMİSİNİN (Rabıtaya bağlı) Karar 5 Nolu Kararı, 1397.

İSLÂM FIKIH KURULU, **Mecelletü'l-Buhusi'l-İslâmiyye**, sa.19–20, Riyad 1407.

İSLÂM KONFERANSI TEŞKİLATI, **İslâm Fıkıh Akademisi, Kararlar ve Tavsiyeler**, Karar 9, İstanbul 1995.

İSLÂM MEDENİYETİ, DERGİSİ, IV, Üç Aylık Dini, İlmî Edebi Araştırmalar, sa. 4, Ağustos 1980.

İŞCAN Yaşar, (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi), **Güncel Dini Konular**, DİBY, Ankara 1998.

KALACI, Muhammed Revvas, **Mebâhis fi'l iktisâdil İslâmi min Usuli'l fikhıyye**, Beyrut 1991, s. 131;

KARAHASAN, Mustafa Reşit, **Sorumluluk ve Tazminat Hukuku**, I, Sermet Matbaası Hukuk Dizisi, İstanbul 1989.

KARAMAN, **Hayrettin**, **İslâm'a Göre Banka ve Sigorta**, Nesil Yayınları, İstanbul 1992.

KARDÂVİ, Yusuf, **İslâm'da Helal ve Haram**, (Ter: Ramazan Nazlı), Hilal Yayınları, İstanbul trs.

_____, **Fıkhu'z-Zekat**, II, Beyrut 1991.

KÂSÂNİ, Kâsâni, Alaeddin Ebu Bekir b. Mesud, **Bedâi'u's-Sanâi' fi tertibi's-Şerâi**, V, Kahire 1910.

KAZICI, Ziya, **Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul 1977.

KENDER, Rayegân, **Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku**, Filiz Yayınları, İstanbul 1995.

KUBİLAY, Huriye, **Özel Sigorta Hukuku**, Barış Yayınları, İzmir 2003.

MERGİNÂNİ, Ali . Bekr, **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l—Mübtedi**, IV, Fethu'l-Kadir ile Birlikte, İstanbul 1986.

MEVSİLİ, Abdullah b. Muhammed, **el İhtiyâr li Tali'lil-Muhtâr**, V, İstanbul 1990.

MİSRİ, Abdüssemi, **et-Te'minü'l-İslâmi**, Kahire 1987.

MUSLEH-UD-DİN, Mohammad, **Insurance And Islamic Law**, Londra 1969.

NECİP EL-MUTİ, Muhammed., (İmam Nevevi'nin el Mecmu adlı kitabının tetimmesini yazan) **Tekmiletü Kitabı'l-Mecmu** (Nevevi'nin eseri olan el-Mecmu ile Birlikte) XIII Cidde trs.

NEZİH, Hammâd, **İktisadi Fıkıh Terimleri**, (Çev: Recep Ulusoy), İz yayıncılık, İstanbul 1996.

OĞUZMAN, Kemal-ÖZ, Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Filiz Yayınları, İstanbul 1995.

OMAĞ, K. Merih, **Banka ve Sigorta Hukuku**, AÜAÖFY, Eskişehir, 1995.

OKUR, Rıza Ali – **GÜZEL**, Ali, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1996.

ÖZDEMİR, H. Enver, **Tazminat ve Sigorta Davaları**, Batur Matbaası, İstanbul 1975.

ÖZEL, Ahmet, **İslâm Hukuku'nda Ülke Kavramı: Dâr'ul-islâm Dâr'ul-harb**, 4. Baskı, İstanbul 1991.

_____, "*Dâru'l-harb-Dâru'l-İslâm*", **DVİA**, VIII, s. 536–542; "*Dâru'l-harb-Dâru'l-İslâm*", **İİİGYA**, I. s. 384–385.

ÖZSUNAY, Ergün – **DURAL**, Mustafa, "*Sorumluluk Hukuku'ndaki Değişiklikler Karşısında Sigorta*", Adlı Makale, **Sigorta Hukuku Dergisi**, III. sa. 1. AİDA Türk Gurubu Yayınları, Ankara 1986.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

PEKİNER, Kamuran, **Sigorta İşletmeciliği**, İÜİFY, İstanbul 1981.

RASHİD, S.K. "Insurance in İslâmic Law", K. Laws, I.I.U., (n.d. and unpublished) Malaysia 1980.

RECEP TEMİMİ, İFAM; II, sa. 2, s. 557.

RICHARDSON, J. Henry, **İktisâdî ve Mâlî Yönüyle Sosyal Güvenlik**, (Çev: Turan Yazgan) İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970.

SALUS, Ali Ahmet, **el-Muamelatü'l-Mâliye el-Muasıra fi Mizani'l Fıkhü'l İslâmi**, Kahire 1987.

SEMÂHİ Muhammed Muhammed, "Bedilün li't-Te'min", 1. İslâm İktisat Toplantısında sunmuş olduğu tebliği, **Teksir** 1976.

SENUSİ, Ahmet Taha, "Akdü't-Te'min fi't-Teşrii'l-İslâmi" Adlı Tebliği, **Mecelletü'l-Ezher**, XXV/2-3, Kahire 1954.

SERÂHSÎ, Şemsüddin Ebu Bekr Muhammed b. Ahmet, **Mebsud**, XXVI, Beyrut trs.

SİDDİK, Muhammed Salahaddin, **Mebâdiü't-Te'min**, Darun Nehzati'l-Arabiyye, Kahire 1980.

SİDDİKİ, Muhammed Necatullah, **İslâm Ekonomi Düşüncesi**, (çev: Yaşar KAPLAN), Bir Yay. İstanbul 1984.

SİDDİQİ, Mohd Nejatullah "Insurance in an Islamic Economy", The Islamic Foundation, London 1985.

SPURLİNG, Daid, **İş Dünyası ve Ticâret**, MEBY, Ankara 1995.

ŞAKAR, Müjdat, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, Beta Yayınları, İstanbul 1996.

ŞERKADİ, Muhammed, "Te'minü'l-Müteamiliyne Zıddü'l-Hudai ve'l-Garar", **Mecelletü'l-Ezher**, XXV/2, Kahire 1954.

TUNCAY, A. Can, **Sosya Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yayınları, İstanbul 1996.

TUNÇOMAĞ, Kenan, "Sosyal Sigortalar Kavramı ve Özellikleri" Adlı Makalesi, **Reasürör Dergisi**, sa. 23, Ocak 1977.

_____, **Sosyal Sigortalar**, Beta Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1990.

ULVAN, Abdullah Nasih, "Hükmü'l-İslâm fi't-Te'min" Daru'l-İslâm, Cidde 1987.

VEHBE, Ali Terfik, "Çağdaş Hukukta ve İslâm Hukuku'nda Sigorta" adlı makale (Çev: Servet Armağan), **Mukâyeseli Hukuk Araştırmalar Dergisi**, İÜMHEY, sa.10, İstanbul 1973.

YAZGAN, Turan, **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik**, T.D. Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

YUSUF, Muhammed Fazlı, "Brief Outline Of On The Concept And Operational System Of Takaful Business (Islamic Insurance)", Adlı Tebliğ, **1. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Kombad, Konya, 1977.

ZERKA, M. Ahmet, **Nizâmü't-Te'min Hakikatühü ve-er-Ra'yüş-Şer'iyi fihî**, Beyrut 1984.

_____, "et-Te'min ve İadetü't-Te'min", Adlı Tebliği, **Fıkh Akademisi Dergisi İçinde**, II, sa. 2, Riyad 1986.

ZÜHAYLİ, Vehbe, **İslâm Fıkh Ansiklopedisi**, (Ter: Heyet), Feza Yayınları, I-X, İstanbul 1994.

_____, "et-Te'min ve İadetü't-Te'min" Adlı Tebliği, (**Fıkh Akademisi Dergisi İçinde**), II, sa. 2, Riyad 1986.

_____, **el-Fıkhü'l-İslâmiyyü ve Edilletühü**, Daru'l-Fikr, I-VIII, Dimeşk 1989.